

ISSN 1302-3519

ÇALIŞMA ORTAMI

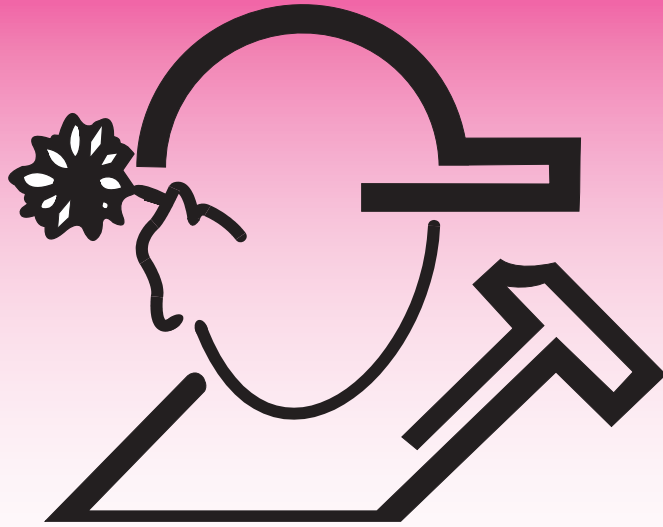
Üç Ayda Bir Çıkar / Sayı: 177

Ekim - Kasım- Aralık 2024

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

www.fisek.org.tr

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

*Çalışan Çocuklara "Vefa Borcu" nuzu
Ödemek İster misiniz?*

/ fisekenstitusu

Fisek Enstitüsü'nün 32. Yılı
Çalışma Ortamı'nın 32. Yılı

Korku Tüneli'nde Çevre, Su ve Orman⁽¹⁾

A.Gürhan FİŞEK (*)

İnsan çevresi ile vardır. Sosyal çevre kadar, doğal çevre de vazgeçilmezdir. Kişi her şeyden soyutlanmış bir halde bir apartman dairesinde ya da mağarada yaşayamaz. Su, besin ve sosyal desteğe gereksinmesi vardır. Bu desteklere yönelik her tehdit, kişinin kendisini, yalnız, güvensiz hissetmesine ve korku içine düşmesine yol açar. Bu açıdan baktığımızda, AKP Seçim Beyannamesi (1) ile 61.Hükümet Programı'nı (2) halkımız açısından bir KORKU TÜNELİ olarak nitelemek yanlış olmaz.

Sosyal çevreyle barışık olmak için gerekenler ile 61.Hükümet Programında bu konudaki eksikler için, yine bu sayıda yayınlanan "Sosyal Politikaya İkinci Büyük Hükümet Darbesi" yazısına bakınız.

Doğal çevreyle barışık olmak için gerekenler ile 61.Hükümet Programında olmayanlar için de bu yazıyı okuyunuz.

AKP Seçim Beyannamesi incelendiğinde, çevre ile ilgili tek satıra rastlanmamaktadır. Bu ülkemiz için alışılmamış, ama AKP için alışılmış bir durumdur. Ülkemiz için alışılmamıştır. Çünkü, 1982 Anayasasına konulan "çevre hakkı" ile ilgili madde ve aynı yıl çıkarılan "Çevre Kanunu" büyük yankı uyandırmış ve çok geniş bir kaynak-

ça (külliyat) oluşturmuştur.

Yalnızca bu birikim ve yankılarla kalmamış, "çevre sorunu" sayılan oluşumlar da ekonomik ve toplumsal yaşamı etkileyecek boyutlar kazanmıştır. Buna karşılık, yurttaşlarımızın "çevre sorunlarının"

önlenmesine ve çözümlenmesine yönelik duyarlılıkları, bilgi ve bilinç düzeyleri giderek yükselmiş, eylemlilikleri artmıştır ve yaygınlaşmıştır (3).

AKP Seçim Beyannamesini ve Hükümet Programını yazanların, bunları bilmesi söz konusu olmadığına göre, bilmeden geldiklerini varsaymak zorundayız. Bu da ilk olmaz.

Çünkü, 2007 yılında hazırlanan Anayasa taslağı da AKP'nin çevreye bakışını ele vermektedir. Daha önce yaptığımız bir incelemede şöyle yazmıştık :

"1982 Anayasa'sının 56.maddesinde sağlık, çevre ve konut başlığı altında, " dengeli bir çevrede yaşama hakkı"ndan söz edilmiş; "çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir" denilmiştir. AKP Anayasa'sında bunların hiçbiri yoktur. Kıyıların ve toprağın korunması da, 1982 Anayasa'sında ayrı birer madde olarak ele alınmışken, bu kez, Anayasa taslağında bulunmamaktadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinin, devletin hüküm ve tasarrufu altında olması ve yararlanmada kamu yararı önceliği, böylece anayasal temelini yitirmiştir. " (4).

(1) İlk Yayın : "Korku Tüneli'nde Çevre, Su ve Orman" Çalışma Ortamı Dergisi, Eylül Ekim 2011 Sayı 118

* Prof.Dr.

2011 yılına gelindiğinde, çevreden yine bir tek sözcük ile bile söz edilmemiştir. AKP'nin 2011 Seçim Beyannamesi, "marka şehirler ve yaşanabilir çevre" başlığı altında, kent içi ulaşımın geliştirilmesine, konut inşaatlarının arttırılmasına, içme suyu-kanalizasyon projelerine vurgu vermiştir. Çevre, su ve orman ile ilgili ne bir dilek, ne bir proje vardır.

Hükümet programı'nda ise, bu konuya ayrılan bölümde 108 satırdan 5'i çevre korumaya ayrılmıştır. "Çılgın" projeler arasında çevre, su ve orman ezilmiştir. Artık doğa, bizim koruma çabalarımıza muhtaçtır.

AKP iktidarının 2023'e kadar yapmayı vaa-

dettikleri arasında, çevre-su-orman varlıklarının korunmasına ilişkin "proje"ler yoktur. Korunma, bütüncül bir eylemdir. Su, toprak ve havayı ayrı ayrı korumaya almak olanaksızdır. Sözelimi su kaynaklarının korunmasını bir bakanlığa, atık yönetimini bir başka bakanlığa veremezsiniz. Ya da küresel ısınmanın incelenmesini, yalnızca ozon tabakasının incelenmesi ile bir sayarak Çevre Bakanlığı'na görev olarak verirsiniz; kuraklık ve çölleşme boyutlarının başka bir bakanlığı ilgilendirdiğini gözden kaçırmış olursunuz. Atık ve kimyasalların bertarafına ilişkin görevleri yalnızca "Çevre ... Bakanlığı"na vermek yeterli olmaz.

TABLO 1
Çevre-Şehircilik (5) ve Orman-Su (6) Bakanlıklarının Yasalarında Birbiri ile Çakışan Görevler

Konu	Çevre-Şehircilik	Orman-Su
... havza koruma planları ile kirlilik haritalarını oluşturmak, bunların uygulama esaslarını tespit etmek ve izlemek,	2-b	
Yeraltı ve yerüstü sularının, denizlerin ve toprağın korunması, kirliliğin önlenmesi veya bertaraf edilmesi amacıyla hedefleri, ilkeleri ve kirlenici unsurları belirlemek, kirliliğin giderilmesi ve kontrolüne ilişkin usul ve esasları tespit etmek, acil müdahale planları yapmak ve yaptırmak.	8-ğ	
Yeraltı ve yerüstü sularının, denizlerin ve toprağın korunması, kirliliğin önlenmesi veya bertaraf edilmesi amacıyla kirliliğin giderilmesi ve kontrolüne ilişkin uygulamaları sağlamak, yeraltı ve yerüstü su, deniz ve toprak kirliliğine karşı hazırlıklı olmak, müdahale ve mücadele kapasitesini artırmak için gerekli tedbirleri almak ve aldirmek; çevrenin korunması, amacıyla uygun teknolojileri belirlemek ve bu maksatla kurulacak tesislerin vasıflarını tespit etmek ve bu çerçevede gerekli tedbirleri almak ve aldirmek.	9-f	
Faaliyetleri sonucu (hava, su ve toprak gibi alıcı ortamlara)* katı, sıvı ve gaz halde atık bırakarak kirlilik oluşturan veya oluşturması muhtemel her türlü tesis ve faaliyetin, çevresel etkilerini değerlendirmek; alıcı ortamlar ile ilgili ölçüm ve izleme çalışmalarını yapmak; bahse konu tesis ve faaliyetleri izlemek, izin vermek, denetlemek ve gürültünün kontrol *636 KHK yerine 644 KHK düzenlenirken parantez içindeki tanımlama kaldırılmıştır.	2-c	2-b,c 7-b
Havza ve bölge bazındaki çevre düzeni planları da dahil her tür ve ölçekteki çevre düzeni planlarının ve imar planlarının yapılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek, havza veya bölge bazındaki çevre düzeni planlarını yapmak, yaptırmak, onaylamak ve bu planların uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak.	7-1/c	9
Alıcı ortamları izlemek, buna ilişkin altyapıyı oluşturmak, çevre kirliliği ile ilgili olarak ölçüm, tespit ve kalite ölçütlerini uygulamak ve uygulanmasını sağlamak, çevreyle ilgili her türlü ölçüm, izleme, analiz ve kontroller yapacak laboratuvarlar kurmak, kurdukmak, bunların akreditasyon işlemlerini yapmak, yaptırmak; alıcı ortamlar (hava,su ve toprak)* konusunda ölçüm yapacak kuruluşları belirlemek, *636 KHK yerine 644 KHK düzenlenirken parantez içindeki tanımlama kaldırılmıştır.	9-(1)-ı	
Atık ve kimyasalların yönetimine ilişkin hedef , politika ve ölçütleri belirlemek,	8-h	
Küresel iklim değişikliği ve ozon tabakasının incelenmesi ile ilgili tedbirlerin alınmasına yönelik plan, politika ve stratejileri belirlemek amacıyla diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyon sağlamak,	8-m	

Çünkü atıklar aynı zamanda suyu, toprağı ve havayı da kirletmektedir. Son iki ayda çıkarılan kanun hükmünde kararname (KHK) ile bunun yapılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Su ile "... Su Bakanlığı", toprak ile "Orman ... Bakanlığı" ve hava ile "Çevre ... Bakanlığı" ilgilenmektedir (5, 6). Bu bakanlıkların koruma görevleri, tek bir bütünün parçalarını oluşturmakta iken, yapay bir biçimde bölünmüşlerdir. Bu iki Bakanlığın da gücünü kırmaktadır.

Her şeyden önce, çevre, su ve orman birbirinden ayrılmaz bir bütünün parçalarıdır. Her iki bakanlığın görev dağılımlarına bakıldığında, KHK yapıcının, yalnızca sözcüklere bakarak bir ayırma gitmeye çalıştığını görmekteyiz. Onun için de bir çok alanda çakışmalar söz konusu olmaktadır.

Ama çakışmalar, sürtüşmeler ya da etkin önlem alınamayışı iktidarın umurunda değildir. Çünkü onların programında varsa yoksa bayındırlık işi vardır. Bunun iki önemli nedeni vardır. Birincisi, inşaat sektörüyle uğraşan ve çok geniş bir sayı tutan firma ve taşeronlarına iş alanı açılmış olmaktadır. İkincisi de, ilkokulu ancak bitirebilmiş, çok geniş bir nüfusa geçici iş alanları yaratarak, işsizlik ve yoksulluk ateşini hafifletmektedir. Gerçekten de, 61.Hükümet Programı'nda bu saptamamız şöyle doğrulanmaktadır : "... işi değil, insanı koruma ilkesi çerçevesinde, işgücü piyasamızı katılıklarını gidererek, başta genç, kadın ve vasıfsız işgücümüz olmak üzere işsizlere ..."

Çevrenin korunması kaygısının ikinci plana itildiğinin bir başka kanıtı da şudur : Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'nin 7-(2).maddesi şöyle demektedir (6):

"Çevre düzeni planlarının Bakanlıkça mekansal strateji planlarına, imar planlarının ise mekansal strateji planlarına veya çevre düzeni planlarına aykırılığının tespit edilmesi halinde ilgili idareler Bakanlıkça verilen süre içerisinde aykırılıkları giderir."

Buradan çıkan sonuç, yukarıda anılan planlardaki hiyerarşi sıralaması şöyle :

- Mekansal strateji planları
- Çevre düzeni planları
- İmar planları.

Demek ki mekansal strateji, her ne kadar çevre düzenini de gözönünde tutması ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapması öngörülüyorsa da, yetki, mekansal planlama genel müdürlüğündedir.

Çevre,su ve orman varlıklarımızın korku tüneline olduğu nitelememizin, bir başka nedeni, her üç alanın da "ticari" olarak ele alınıp, pazara çıkarılmakta olmasıdır. Bu KHK'larla "kent ve doğayı rant aracı olarak gören bir anlayışın tüm alanlara egemen olmasının önündeki engeller kaldırılmıştır (7). Burada özellikle vurgulanması gereken, KHK'ler ile meslek örgütleri üzerinde hükümetin vesayeti koyulaştırılmakta, "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları"na son verilmekte ve "Düzenleyici ve Denetleyici Konumdaki Bağımsız Kamu Kurumları"nın bağımsızlıkları ortadan kaldırılmaktadır. Böylece, önemli bir engel olan denetim işlevi de etkisizleştirilmektedir.

Çevre, su ve orman bir ülkenin zenginliğidir. Kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. İnsanların ortalama yaşam süreleri 75-80 yıl olduğu düşünülürse, bu misafirliğin sonunda, bütün bunları arkadan gelenlere bırakacaktır. Tıpkı kendisinden önce yaşayanların yaptığı gibi. Onun için devraldığı gibi, devretmek gerekir. Belki tıp doktorlarına öğretilen, toplumun her bireyine şu öğretilmeli : "Önce zarar verme".

KAYNAKLAR

- (1) AKP Seçim Beyannamesi (2010)
- (2) 61.Hükümet Programı
- (3) Yücel Çağlar, www.sehrinuzerindekieller.org 17 Haziran 2011
- (4) Fişek A.G. (2008) : "Sivil (!) İtaatkarlar (ya da AKP'nin Sosyal Politikasının Çıkmazları) – (Alpaslan İşikli'ya Armağan)
- (5) Su ve Orman Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/645) Resmi Gazete 04.07.2011 tarih ve 27984 Mükerrer sayı.
- (6) Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/644) Resmi Gazete 04.07.2011 tarih ve 27984 Mükerrer sayı.
- (7) Muhcu E. : "644 Sayılı KHK ile Gelen", Cumhuriyet Gazetesi 23 Ağustos 2011 s.2

Hukuk Labirentinde Çıraklar

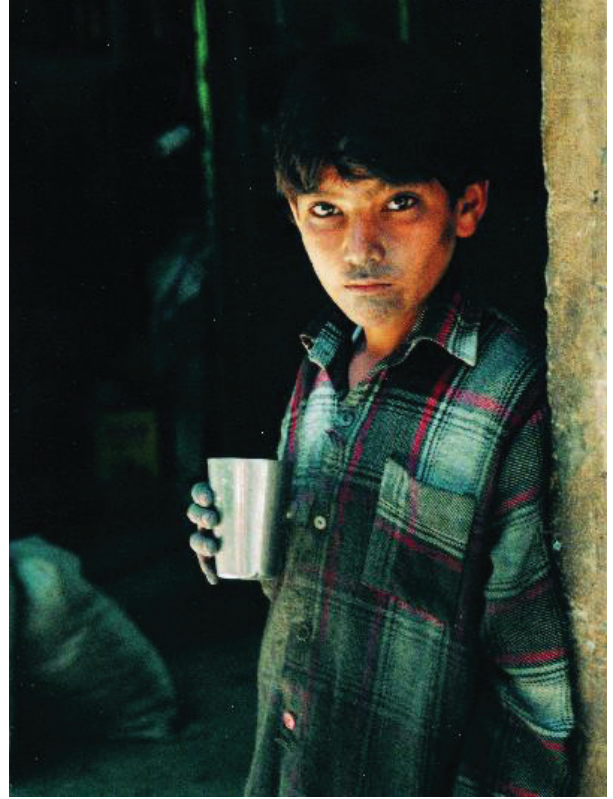
Esen EROLUS (*)

2016 yılında isimleri değiştirilerek Mesleki Eğitim Merkeziz (MESEM) adını alan Çıraklık Eğitim Merkezleri, kuruldukları günden bugüne çeşitli tartışmaların odağı olmakla birlikte ne yazık ki son zamanlarda iş kazaları ve iş cinayetleri ile gündeme gelmektedir. 2024 yılının Eylül ayında çıkarılan ayrıca irdelenmesi gereken Mesleki Ortaokul adındaki yeni garabet uygulama ile mesleki eğitim adı altında çalıştırılan çocukların yaşları 10-12 gibi erken yaşlara çekilmektedir. Biz de bu çocukların press makinelerine sıkışmasına, inşaattan düşmesine, asansörlerin altında kalmasına sahne olan MESEM'lere bünyesinde çalışan aday çırak, çırak ve kalfalara ne gibi hukuki korumaların var olduğuna yakından bakmak istedik. Öncelikle belirtmek gerekir ki çırakların⁽¹⁾ hayatları pahasına çalıştırıldıkları bu şaibeli merkezlere hukuki pencereden bakan çalışmaların sayısı çok sınırlıdır. Konu ile ilgili genellikle eğitim-öğretim perspektifinde kalan araştırmalardan sonra görece kapsayıcı olanlarına ise, ancak MESEM'de çalışırken bir iş cinayetine kurban giden çırakın arkasından yazılan haberlerde veya basın açıklamalarında rastlamak mümkün. Biz de, sayısı net olarak açıklanmamakla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı'nın verilerine göre 1,5 milyonu aşan⁽²⁾ çırak sayısı karşısında konuya ilişkin yapılan az sayıda araştırmaya bir katkı olmasını ve yenilerine kapı aralamasına umarak bazı sorulara cevap aradık.

(*) Avukat, Fişek Enstitüsü Gönüllüsü

(1) Yeri gelmişken, bu yazıda geçen çırak sözcüğünün 3308 sayılı kanunda "mesleki eğitim faaliyeti" adı altında çalıştırılan aday çırak, çırak ve kalfaları kapsadığını belirtelim.

(2) <https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-mesleki-egitim-merkezlerindeki-ogrenci-sayisi-yuzde-784luk-artisla-1-milyon-405-bine-ulasti/haber/30009/tr>. Milli Eğitim Bakanlığının verilerinin Sosyal Güvenlik Kurumu verileriyle uyumadığına da dikkat çekmekte yarar var. <https://veri.sgk.gov.tr/>

Fotoğraf, Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı 2004 Fotoğraf Yarışması Albümünden arşivinden alınmıştır.

1 - Çırakların Hukuki Durumu

MESEM'lerde özellikle son zamanlarda yaşanan iş kazaları ve iş cinayetleri karşısında hukuken ne yapılması gerektiği, hatta kabaca hangi mahkemeye gidilmesi gerektiği hususunda bile hukuk camiasında bir fikir birliği olduğu söylenemez. Burada iki temel görüş farklılığı olduğunu söylemek mümkündür ve ne yazık ki bu farklılık kanunda bilinçli yahut bilinçsiz olarak bırakılan boşluklardan ileri gelmektedir. Konu ile ilgili daha fazla taraftar bulan görüşe göre, çıraklar iş kazası ve meslek hastalığı yönünden 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa tabidirler, ancak 4857 sayılı İş Kanununa göre işçi sayılmadıkları için, çıraklar ile ilgili uyuşmazlıklar iş mahkemele-

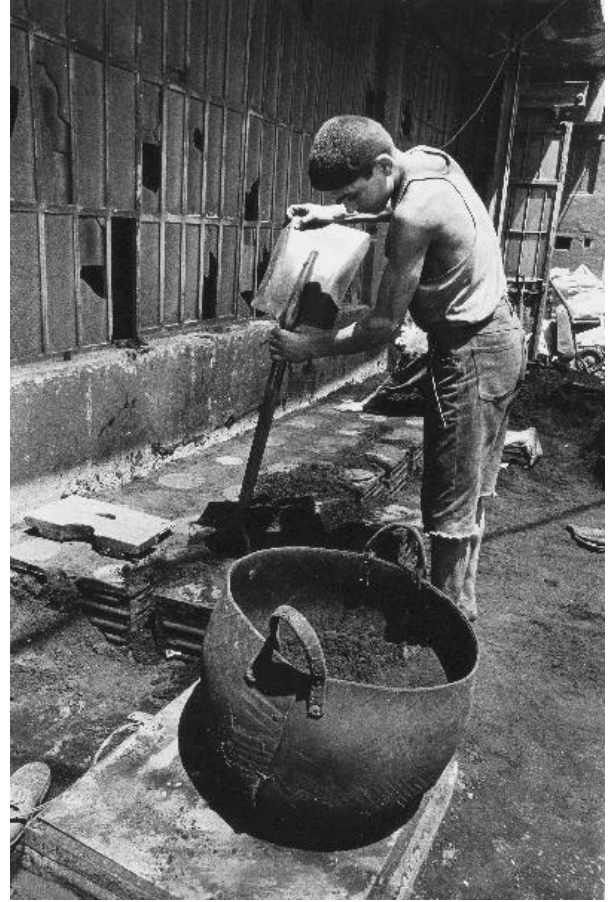
rine konu edilemez. Zira 4857 sayılı Kanunun 4.maddesinde kanunun kapsamının dışında bırakılanlar arasında çıraklar da sayılmaktadır.

İş hukukundan çıkan uyuşmazlıkların tabii olduğu bir diğer temel kanun olan 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanununun iş mahkemelerinin görev tanımını yapan 5.maddesinde de İş Kanunu'nun dar sınırları içerisinde kalan bir tanımla karşılaşmaktayız. Tüm bu sebeplerle genel kanı, MESEM kapsamında çalışan kişinin işveren nezdindeki hak ve alacakları, iş kazasına uğradığında talep edebileceği maddi ve manevi tazminatları veya iş cinayetine kurban gittiğinde yakınlarının başvurabileceği hukuki yollar bakımından iş mahkemelerinin değil asliye hukuk mahkemelerinin görevli olduğu yönündedir. Bu görüşe göre esas mesele taraflar arasında iş sözleşmesine dayalı bir ilişki olup olmadığıdır. Bu nedenle, çırak, işverenle arasında bir iş sözleşmesi bulunmadığı için işverene yönelik maddi-manevi tazminat taleplerini asliye hukuk mahkemesine konu etmelidir. Elbette bu durum, MESEM kapsamında çalışan çırak ve stajyerlerin Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ile husumet içerisinde olduğu uyuşmazlıklar için geçerli değildir. Zira iş kazası ve meslek hastalığı geçiren çıraklar, iş sağlığı ve güvenliği bakımından iş sağlığı ve güvenliği hükümlerine tabi olmaları sebebiyle iş mahkemelerinde SGK'yı hasım göstererek hak talebinde bulunabileceklerdir. En azından bu konuda bir görüş birliğinin mevcut olduğu söylenmek mümkündür.

2 - Kanun Boşluğunun Yarattığı Sakıncalar

Peki çırakların söz konusu uyuşmazlıklarda iş mahkemeleri yerine asliye hukuk mahkemelerine gitmelerinde ne gibi sakıncalar ortaya çıkabilir?

Öncelikle iş mahkemeleri uzmanlık mahkemeleri olarak geçmektedir. Yani bu mahkemeler sadece iş hukukunun alanına giren -veya bizce daha doğru ve daha kapsayıcı bir

Fotoğraf, Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı 2004 Fotoğraf Yarışması Albümünden arşivinden alınmıştır.

tabirle iş ilişkisinden kaynaklanan- uyuşmazlıkları incelemektedir. Bu bakımdan iş hukuku yargılamalarına "işçinin korunması", "işçi lehine yorum ilkesi", "fesihte son çare ilkesi", "iş güvencesi" ve "eşitlik ilkesi" gibi pek çok ilke özellikle işveren karşısında zayıf durumda bulunan işçiyi hukuken korumak için geliştirilmiştir. İş mahkemesi hakimi bu ilkelere göre hareket eder, zira iş hukuku bir yanı sıra kamu hukuku özellikleri gösterir. Halbuki aynı uyuşmazlık asliye hukuk mahkemesinde görüldüğünde hukuk hakimi bahsi geçen ilkeleri gözetmeyecek, önüne gelen meseleyi alalede bir özel hukuk ilişkisi gibi inceleyecektir, başka bir deyişle hakim, taraflardan birinin hukuken daha fazla korunmaya gereksinim duyup duymadığını gözetmeyecektir. Bu durum, hakim, örneğin 15 yaşında parmaklarını kaybeden bir çırağın işverene karşı açtığı davaya,

sokakta kavgaya karışan iki kişinin davası gibi yaklaşmasına sebep olacaktır. Bu durumun işçi bakımından pek çok sakıncası olmakla birlikte, en önemli sakınca ispat yükü bakımından doğacaktır. Zira iş hukukuna göre işçi, iş kazası nedeniyle tazminat alabilmek için işverenin yükümlülüklerini yerine getirmediğini ispat etmekle yükümlüdür. Aynı şekilde işveren de iş kazasından dolayı sorumluluktan kurtulabilmek için, kanundan ve sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirdiğini ispat etmekle yükümlüdür. Halbuki asliye hukuk mahkemesinde görülecek bir davada, çırak, Borçlar Kanununa göre, işverenin kendisine verdiği zararı, kusuru ve hukuka aykırı davranışı kanıtlamakla yükümlü olacaktır. Bu durumun çalışana çok daha zor ve ciddi bir ispat yükü yüklediği ortadadır. Zaten iş hukukunun kendisine sağladığı pek çok imkandan mahrum kalan çırak, meydana gelen zararın işveren nezdinde yaptığı çalışmadan ileri geldiğini ve bu zarardan işverenin kusurlu olduğunu ispat etmek zorundadır.

3 – Ucuza Çalıştıran İşverenler, Denetlemeyen Bakanlıklar, Dikkatsiz Çıraklar (!)

Çırağın işverenin kusurunu ispat etmek zorunda olması, ilk bakışta çok da ciddi bir sorumluluk gibi görünmeyebilir. Ancak, bu noktada, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununda yer alan, “*Aday çırak, çırak ve öğrencinin eğitimi sırasında işyerinin kusuru halinde meydana gelecek iş kazaları ve meslek hastalıklarından işveren sorumludur*” şeklindeki 25.maddesine ayrıca değinmek gerekir. Bu maddenin çıraklara koruma getirmesi gerekirken, gerçekte onları işveren karşısında kanuni birtakım karmaşalar içerisinde savunmasız bırakmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından gerekli denetimlerin yapılmamasının sonucu olarak çıraklar daha da güvencesiz bir duruma itilmektedir. Örneğin, bu konuda yapılan saha araştırmaları çırakların çalışma saatlerinin 12 saate kadar uzayabildiğini ortaya koymuştur. İş kazası geçiren bir çırağın yasalara aykırı bir biçimde

Fotoğraf, Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı 2005 Fotoğraf Yarışması Albümünden arşivinden alınmıştır.

bu kadar uzun süre çalışmasından kaynaklı olarak gücünün tükenmesi ve dikkatinin dağılması nedeniyle iş kazasına uğraması durumunda, yasal olarak sorumluluk çırağa yıkılacaktır. Gerekli dikkat ve özeni göstermeyen çırağın “ihmalî” veya “dikkatsizliği” neticesinde kazanın meydana geldiği kabul edilecek ve asıl sorumlular aklanacaktır.

4 - 3308 sayılı Kanunda Düzenlenen İspat Yükü Mevzuatın Geneline Uygun Mu?

Halbuki genel kanunlar dahi bu konuyla ilgili çırakların haklarını düzenlediği iddiasında olan 3308 sayılı Kanuna göre çok daha yüksek bir koruma sağlamaktadır. Örneğin, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu madde 66/3 gereği, bir işyerinde (işverenle sözleşme ilişkisi içinde olmayan kişilere karşı) meydana gelen her türlü haksız fiillerde işyerinin kusursuz sorumlu olduğu literatürde kabul görmüştür. Aday çıraklarla sözleşmesel ilişki içinde bulunmayan işverenin, 3308 sayılı Kanununun 25. maddesi olmasaydı, kusurluluğunun kanıtlanması gerekmeyecekti. Asgari çıraklık yaşını tamamlamış ve zorunlu ilköğretimi bitirmiş çocuklarla çıraklık sözleşmesi yapan işverenin ise, Türk Borçlar Kanununun 116.maddesi gereği yine kusursuz olarak sorumlu olması gerekecektir. Zira ilgili hükümlerde sözü edilen haksız fiil mağdurları işyerinde çalışan işçiler dışındaki üçüncü kişilerdir. Bilindiği gibi

çıraklar işçi olarak sayılmaz ve işyerindeki çalışanların sayısına dâhil edilmezler, öyleyse Türk Borçlar Kanunu hükümlerine göre 3. kişi olarak sayılmalarına bir engel bulunmamaktadır. Görüldüğü gibi Türk Borçlar Kanununa göre özel hüküm niteliğinde bulunan Mesleki Eğitim Kanunu 25.maddesi mevcut olmasaydı çırakların mesleki eğitimi sırasında uğradığı iş kazalarından -Borçlar Kanunu bakımından haksız fiillerden- ötürü Türk Borçlar Kanununun 66.maddesi veya 116.maddesi uygulanabilecekti, iş hukuku kadar yüksek bir koruma sağlamasa da mevcut hükümden çok daha güvenceli bir hukuki durum yaratabilecekti. Mevcut koşullarda bunun mümkün olmaması da çıraklar açısından bir hak kaybına sebep olacak niteliktedir.

Görüldüğü gibi mesleki eğitim ile ilgili mevzuat yalnızca çırakları iş hukukunun dışına itmekle kalmamış; aynı zamanda Borçlar Kanunu gibi çok temel bir kanunun korumasından mahrum etmiş, 3308 sayılı Kanunun son derece yetersiz maddelerine mahkum etmiştir.

Çırakları “eğitim faaliyetleri sırasında” uğradıkları iş kazası ve meslek hastalığı bakımından 3308 sayılı Kanuna mecbur etmenin bir diğer sakıncası da yine Borçlar Kanununun, önemli ölçüde tehlike arz eden işletme sahiplerinin kusursuz sorumluluğunu düzenleyen maddesinde kendisini göstermektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Milli Eğitim Bakanlığının yeni düzenlemesi ile yaşları 10-12'ye kadar⁽³⁾ inebilecek olan çırakların elektrik tesisatları, yüksek gerilim sistemleri, gemi inşası, deri giyim üretimi, makine bakım onarımı, betonarme yapı sistemleri, beton-çimento ve zemin teknolojisi, deri işleme, mermer işleme, makine bakım onarım, metal doğrama, endüstriyel-dekoratif cam üretimi ve şekillendirme, yapı tesisat sistemleri, tekstil hizmetleri gibi “tehlikeli” ve “çok tehlikeli” sınıflarda yer alan işlerde çalışmalarının önü açılmıştır. Öyleyse bu çırakların önemli ölçüde tehlike arz

Fotoğraf, Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı 2007 Fotoğraf Yarışması Albümünden arşivinden alınmıştır.

eden, başka bir deyişle tehlikeli oldukları peşinen kabul edilen işlerde çalıştırılmalarında bir sorun yokken neden Türk Hukukundaki kusursuz sorumluluğu düzenleyen tek maddeden mahrum bırakıldığı yüksek sesle sorulması gereken bir sorudur.

Borçlar Kanununda yer alan bu hüküm ile tehlikeli ve çok tehlikeli olarak sınıflandırılan ve önemli ölçüde tehlike arz eden işletmelerde yapılan çalışmalardan doğan zararların çok sık yaşanacağı göz önüne alınmıştır. Bahse konu hüküm, önemli ölçüde tehlike arz eden bu işlerden doğan zararlar sebebiyle işçiyi işverenin kusur durumunu kanıtlama gibi bir yük altına sokmamış, burada yaşanan zararlardan işvereni peşinen kusurlu kabul etmiştir. Bu hükmün, 3308 sayılı Kanunda işverenin sorumluluğunu kusur durumuna bağlayan anlayıştan kat kat önde olduğu ve çalışan yararına olduğu açıktır.

Ancak MESEM kapsamında çalışan bir çırağın sadece Sosyal Güvenlik Kanunu bakımından iş hukukuna tabi olması sebebiyle SGK'dan kazandığı hak ve alacaklarına göre daha kolay kavuşabileceği, fakat bundan başka örneğin maddi manevi tazminatını istemesinin o kadar kolay olmayacağını tekrar tekrar belirtelim. Zira 3308 sayılı Kanuna göre işverene yükletilen sorumluluk kusur sorumluluğudur ve artık 10-12 gibi küçük yaşlardaki çocukların çalıştırılacağı düşünülecek olursa

(3) https://haber.sol.org.tr/haber/mebden-yeni-bir-akil-ve-bilim-disi-uygulama-mesleki-ve-teknik-ortaokul-394698#google_vignette

Fotoğraf, Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı 2008 Fotoğraf Yarışması Albümünden arşivinden alınmıştır.

bunun esasında çok hafif bir sorumluluk olduğu da görülecektir. Zira burada işveren normal şartlarda bir iş sözleşmesinde olduğu gibi kusurlu olmadığını, alınabilecek bütün önlemleri aldığını veya alsaydı dahi kendisinin sorumlu olmadığı bir başka sebebin araya girmesiyle yine de aynı neticenin ortaya çıkacağını ispatlamakla yükümlüdür. Ancak 3308 sayılı Kanuna göre, iş kazasının mağduru olan çıracın işverenin kusurlu olduğunu kanıtlaması gerekecektir.

Konuyla ilgili yapılabilecek bir itiraz da çırakların 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa tabi olduğu ve bu kanundan doğan hakların çıraklara tanındığı yönünde olabilir. Kanunun 2.maddesine göre; bu kanunun; kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren

vekillerine, çırak ve stajyerler de dâhil olmak üzere tüm çalışanlarına faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanacağı hükmedilmiştir. Ancak aynı kanunun iş sağlığı ve güvenlik hizmetlerini düzenleyen 6.maddesine baktığımızda, işverenin tehlikeli ve çok tehlikeli işlerde işyerinde hekim bulundurması gerektiği, bu zorunluluğun belli işçi sayılarına ulaşmakla mümkün olacağı, ancak çırakların bu sayıya dahil edilmeyeceğine hükmedilmiştir. Çırakların iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerine ihtiyaç duymadığına yönelik algı nereden gelmektedir bilinmez, ancak bu madde ile çırakların ülkemizde zaten sorunlu olan iş güvenliğinden de muaf tutulduğunu söylemek mümkündür.

Bu bağlamda çırakların 6331 sayılı Kanuna tabi olması sebebiyle en azından iş kazası ve meslek hastalığı bakımından açılacak da-

Fotoğraf, Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı 2009 Fotoğraf Yarışması Albümünden arşivinden alınmıştır.

valarda iş mahkemesine tabi olacağına ilişkin az sayıda görüş içeren Yargıtay kararları da mevcuttur. Ancak bunlar çırakların iş mahkemesine açtıkları davaların reddedilmesi sebebiyle Yargıtaya kadar gelmiş, uzun süren yargılama süreci sonunda nihayet lehte çıkmış nadir kararlardır⁽⁴⁾. Nitekim Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin Esas: 2019/5063, Karar: 2020/902, K. Tarihi: 17.02.2020 tarihinde verdiği, çırak ve stajyerlerin uğradığı iş kazalarında görevli mahkemenin iş mahkemeleri olduğu karara karşın, Yargıtay hakimlerinden bir kısmı hayli dar bir bakış açısıyla “Somut olayda, davacı ile davalı arasında iş sözleşmesi mevcut değildir. Dava dışı işveren Okul Müdürlüğü ile davalı ... işletmeciliği arasında imza edilmiştir” demek suretiyle uyuşmazlığın asliye hukuk mahkemelerine tabi olduğunu şerh düşmüş-

(4) Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin 2017/10314 E. 2017/1960 K. sayılı, çırak ve stajyerlerin uğradığı iş kazalarında iş mahkemelerinin görevli olduğuna ilişkin ilamı.

tür. Ancak iş mahkemelerinin görevli olduğunu inkar eden görüşler dahi esasında dava konusu olayların bir iş kazası olduğunu, ancak işverene iş mahkemelerinde tazminat davası açılmasının mümkün olmadığını kabul etmektedir.

Ancak, örneğin, ortada bir iş ilişkisi değil de mesleki eğitim görmeye yönelik bir faaliyet olduğu ve bu faaliyet nedeniyle eğitim görenin iş kazası ya da meslek hastalığına uğradığı tespit edilirse yine iş hukuku hükümlerinden yararlanaması söz konusu olmayacaktır. Bize göre, böylesi hayati bir konu kişilerin yorumuna bırakılmamalı, kanunda ayrıca ve açıkça düzenlenerek hak kayıplarının önüne geçilmelidir.

Yine MEB tarafından hazırlanan “Kordinatör Öğretmen El Kitabı”nda “işletmede mesleki eğitim gören öğrencinin iş sağlığı ve güvenliğinden okul ve işletme müteselsilen sorumludur”, şeklinde bir ibare yer almasına

rağmen çoğunlukla MESEM kapsamında çalışan çırakların iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinden işverenin dahi sorumlu tutulmadığı görülmektedir. Ancak, esasında bu konuda yönerge ve yönetmelikler hazırlayarak çırağın iyilik halinden asli sorumlu olan Bakanlığın da bu iş yerlerindeki iş sağlığı ve güvenliğinden sorumlu olduğunu söylemek mümkündür. 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu iş yeri, eğitim kurumu ve işveren arasındaki ücret, sosyal güvenlik ve izin hakları açısından ilişkiler incelendiğinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetim ve gözetim yükümlülüğünün olduğu görülmektedir. Kanunda aday çırak, çırak ve öğrencilerin "eğitimi" sırasında meydana gelecek iş kazaları ve meslek hastalıklarında işveren, okul ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın da sorumlu olması gerekmektedir. Ancak, konu ile ilgili mevzuat bu kadar kısır ve kapsamı bu kadar dar tutulmuşken tüm sorumluları kapsayacak bir yargılama yapılabileceğini ummak, şu anki mevzuat ile hayalden öteye gidememektedir.

5 - Ceza Yargılaması Bakımından

MESEM'lerde yaşanan iş kazası ve iş cinayetlerine ceza hukuku açısından bakmak gerekirse, bu yargılamaların 4857 sayılı Kanuna tabi bir işçinin mağdur olduğu bir ceza yargılamalarından teknik olarak ciddi bir farkının olmayacağını söylemek mümkündür. Ancak, burada da yine en azından zihniyet farklılığının birtakım sakıncalar doğuracağı ortadadır. Zira, ceza yargılamasında hakim sanığın (işverenin) kusur durumuna bakacak ve iş kazasının meydana gelmesinde işverenin kastının veya ihmalinin olup olmadığını araştıracaktır. Örneğin, 14 yaşındaki bir "çırağın", "mesleki eğitim gördüğü", ancak, esasında çocuk işçi olarak çalıştırıldığı işyerinde eğitim görmesi gereken işlerden başka bir işe gönderilerek iş kazasına uğraması durumunda, mahkemenin henüz işin teknik ve mesleki yeterliliklerine sahip olmadığı (ve belki de biraz meraklı veya haylaz olduğu⁽⁵⁾) ön kabulü ile hareket ederek

(5) <https://www.isigmeclisi.org/20961-hayatini-kaybeden-mesem-li-arda-tonbul-un-arkadaslari>

esas kusurlunun mağdur olduğuna karar vermesi hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Çünkü ceza yargılamasında sanığın cezalandırılabilmesi için en azından ihmalinin bulunması gerekir. Soma ve Ermenek gibi toplu işçi kıyımlarına sahne olmadıkça, iş cinayetleri bakımından olası kastı akıllarından dahi geçirmeyen mahkemeler, çırağın uğradığı bir iş kazası durumunda mesela doğalgaz tesisatı öğrenmeye gittiği inşaattan düşerek ölmesini⁽⁶⁾ çırağın iş bilmezliğine bağlayacaklardır. Sonuç olarak işverene -o da en fazla- taksirle ölüme sebebiyet verme suçundan 24 aya varan taksitlerle ödeyebileceği bir ceza verilecektir.

6 – Sonuç ve Çözüm Önerileri

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hukuk sistemi sınıf çelişkilerinden bağımsız değildir ve mahkeme kararları bugün geldiğimiz durumu yansıtmaktadır. Ülkemizde henüz 4857 sayılı Kanuna tabi işçiler dahi hukuk sistemi tarafından yeterince korunmamaktadır. Ancak, MESEM'de "eğitim" gören çocuklar bakımından hem hukuk yargılamasında hem de ceza yargılamasında çok daha titiz ve korumacı bir anlayışın yerleşmesi gerektiğine inanıyoruz. Öncelikle kanundaki mevcut boşluklar giderilmeli, çırakların hukuki durumları kişilerin keyfiyetine bırakılmamalı; sonra da yüksek koruma sağlayacak hükümler getirilmeli, bunların uygulamasının takibi yapılmalıdır. Zira aileler çocuklarını Milli Eğitim Bakanlığının güvencesi altındaki bu işyerlerine "eli iş tutsun diye" teslim etmektedir ve devlet, bu işverenlerin zaten avantaj olan konumlarını sağladığı pek çok teşvik ve yardım daha da pekiştirmektedir. Mahkemelerin gerek hukuk yargılamasında gerekse ceza yargılamasında işverene kusur atfetmekte bu kadar çekingen davranması ve bunları cezasız bırakması ise, her gün yeni iş cinayetlerine kapı aralamaktadır.

arkadasimizi-suc--

(6) <https://www.evrensel.net/haber/524248/iste-mesem-gercegi-ise-basladiginda-14-oldugunde-15-yasindaydi>

Online Amele Meydanları, Kullan-At Emek Rejimi ve Sınırsız Emek Havuzları

Taner AKPINAR (*)

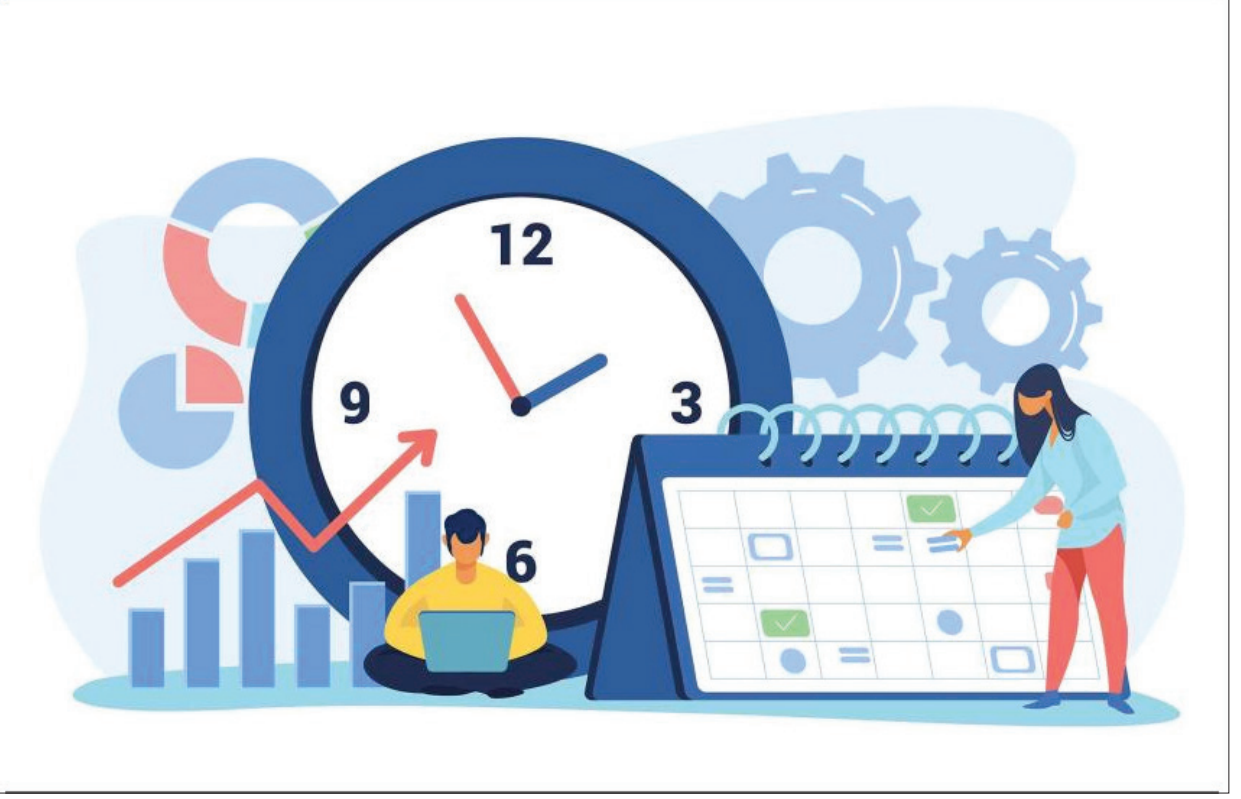
Bundan yaklaşık on yıl önce yeni teknolojilerin çalışma ilişkilerine ve emek sürecine etkisi hakkında bir makale karayıp basılması için bir dergiye göndermiştik, yazıyı değerlendiren hakemlerden birisi, bu konuda söylenebilecek her şeyin söylendiğini, dolayısıyla söylenebilecek yeni bir şeyin kalmadığını ileri sürerek makalenin basılmaması yönünde görüş belirtmişti. O hakem yeni teknolojilerin yarattığı/yaratacağı etkiler açısından çalışma ilişkileri alanının donuklaştığı görüşünü savunmaya devam ediyor mu bilinemez ama teknolojik yenilikler çalışma ilişkileri alanında her geçen gün dönüşüm yaratmaya devam ediyor. Böyle söylerken teknolojiyi ve teknolojik yenilikleri verili bağımsız değişken olarak kabul eden teknolojik determinist bir bakış açısına sahip olduğum düşünülmesin! Kapitalizmin erken dönemlerinden beri hem sermaye sınıfının farklı kesimleri arasında cereyan eden rekabet yarışında öne geçme çabaları çerçevesinde hem de işçi sınıfı üzerinde hakimiyet kurup onu disiplin altına alarak verimli bir şekilde çalışmasını sağlamak amacıyla teknolojik yenilik arayışları hep olmuştur. O nedenle, teknolojik gelişmeler, kerameti kendinden menkul olmayıp, toplumsal sınıflar mücadelesi bağlamında anlaşılabilir bir olgudur.

Bu yazıda teknolojik yeniliklerin çalışma ilişkileri alanında yol açtığı yeni dönüşümlere dikkat çekerek, belirli alanlarda teknolojik yenilikler sayesinde küresel ölçekte bir emek havuzu yaratıldığını ve bu havuzdan da online

amele meydanları aracılığıyla yararlanıldığını ileri sürüyorum. Bu şekilde bir kullan-at emek rejimi de gittikçe yerleşip yaygınlaşmaktadır (Akpınar, 2022). Aslında küresel ölçekte emek havuzu yeni bir olgu değildir. Yeni liberal politik ekonomik düzen kurulmadan önceki dönemlerde uluslararası düzeyde emek göçleri ve yeni liberal dönemde de fabrika göçleri yoluyla küresel ölçekte bir emek havuzu yaratılmıştı. Günümüzde ise, farklı olarak, yeni teknolojilerle ne işçilerin ne de fabrikaların bir yerden başka bir yere göçüne gerek kalmadan küresel bir emek havuzunun yaratılışına tanıklık ediyoruz. *Deutsche Welle Türkçe* medya organında, 'Türkiye'de yapay zeka gelir kısıpı oldu' başlıklı bir haber yapıldı (Deutsche Welle, 2024). Bu habere konu edilen kişiler ve onların hikayesi tam da böylesi bir emek havuzunun ve kullan-at emek kullanım biçiminin örneğidir. Haber, yapay zeka eğitmeni olarak tanıtılan/çalışan iki kişinin yaptığı iş hakkında. Eğitmenler ABD merkezli bir firmaya iş yaptıklarını söylüyorlar. Kendileri *LinkedIn* adlı sosyal medya mecrası üzerinden iş görüşmesine davet edilmiş, onlar da bunu kabul etmiş ve birkaç aşamalı görüşme sürecinin olumlu sonuçlanmasıyla işe başlamışlar. Eğitmenler bilgisayar ve internet aracılığı ile uzaktan ve bağımsız (freelance) olarak çalışıyorlar. Söz konusu habere konu edilen kişiler ve onların yaptığı iş tekil bir örnek değildir, bu şekilde yapay zeka eğitmenliği dışında da birçok farklı iş yapılmakta ve bu iş yapma biçimi gittikçe yaygınlaşmaktadır (Alemdar, 2022).

Şimdi, bu yazıda anlatılmak istenileni, teknolojik yeniliklerin çalışma ilişkileri alanındaki kullanımına ve bunun yarattığı etkilere daha geniş bir çerçeveden bakarak anlatmaya çalışalım. Kapitalizmin erken dönemlerinden

(*) Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

Grafik, www.evrensel.net/haber/452801/dijital-ekonominin-ekonomi-politigi-3-platform-kapitalizminin-ozel-bicimi-gig-ekonomisi adresinden alınmıştır.

beri teknolojik yenilikler üretim sürecinde işçilerin verimliliklerini arttırmak yanında onları gözetleyip denetleyerek kontrol altında tutmak amaçlı kullanılmıştır (Akpınar ve Akpınar, 2015). Teknolojik yeniliklerin günümüzde çalışma ilişkileri alanında gözle görülür iki yeni işlevi daha belirginleşmeye başlamıştır. Bunlardan biri işçidışılartırma ve kullan-at emek rejiminin yaygınlaşması diğeri ise işçisizleştirmediir.

İşçilik olgusu bir yanıyla hayatı sürdürürebilmek için emek gücünü satmak zorunda olmakla ilgili sosyolojik-sınıfsal iken, diğeri yanıyla emek gücünü yürürlükteki çalışma yasaları kapsamında satarak bu yasalara göre işçilik statüsüne sahip olmakla ilgili yasal-statüselidir. İşçidışılartırma ile kastettiğim, işçilik olgusunun yasal-statüsel boyutuna ilişkindir. Bu bağlamda işçi ve işveren arasındaki ilişkinin yürürlükteki çalışma yasalarının dışında kurulması ve işçilerin yasal olarak işçilik sta-

tüsüne ve haklarına sahip ol(a)mamasıdır. Çalışma ilişkileri alanında işçidışılartırma eğilimi gittikçe yaygınlaşmaktadır. Böylesi bir çalışma ilişkisinin yeni teknolojiler kullanılarak kurulan biçiminde, iş parça başı olarak yapılmakta, parça iş bitirilip teslim edildiğinde uzlaşılan ücret işi yapana ödenmekte ve çalışma ilişkisi sona ermekte, her yeni parça iş için iş ilişkisi en baştan yeniden kurulmaktadır. Dolayısıyla, bu, devamlılığı, iş garantisi ve de iş güvencesi olmayan bir kullan-at emek rejimidir. Bu emek rejiminde parça iş için ödenen ücretin dışındaki diğeri bütün sosyal haklar bertaraf edilmekte ve parça işleri yapanların kolektif hareket etmesinin zemini de yok edilmektedir. Bu tür bir çalışma ilişkisi bir yanıyla hiç de yeni değilken, diğeri yanıyla çok yeni bir olgudur. Yeni değildir çünkü parça başı iş yapırma kapitalizmin erken dönemlerinden beri var olan bir çalışma biçimidir. Üstelik bu, diğeri çalışma biçimlerine kıyasla iş yoğunluğunun

Grafik, www.forbes.com/sites/ashleystahl/2021/08/04/the-truth-about-polywork-desire-or-necessity/ adresinden alınmıştır.

ve işçiyi sömürme oranının daha fazla olduğu bir emek kullanım biçimidir (Marx, 2004: 527; Weber, 1997: 52). Yeni olan ise yeni teknolojiler aracılığıyla hem bu çalışma ilişkisinin fiziksel mekanın ötesinde ve tarafların yüzyüze gelmesine gerek kalmadan kurulabilmesi hem de işin yine fiziksel mekanın ötesinde uzaktan yapılabilmesidir.

Bu iş ilişkisinin kurulması birtakım sosyal medya mecraları ya da doğrudan bu amaçla oluşturulmuş başka online mecralar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu mecralar online amele meydanları olarak işlev görmektedir. İş arayanlar bu mecralara katılarak kendilerine iş verecek olan müstakbel işverenlerini beklemeye başlamaktadır. Ancak, iş arayanların bu mecralarda kendilerine fırsat yaratabilmeleri için öyle elini kolunu sallayarak değil, son yıllarda dolaşıma sokulan terimle, *polyworker* olarak (yani birçok farklı işi yapabilecek bilgi, beceri ve donanıma sahip olarak) buralara katılmaları tavsiye edilmektedir. Bir kez *polyworker* mertebesine ulaşmanın bundan böyle işsiz kalmanın yıkıcı etkilerine maruz kalmayacağı, artık sıkıcı hale gelmiş

olan aynı iş ortamlarına katılmak zorunda olmayacağı dahası esneklik, güvence, özgürlük ve özerkliğe sahip olacağı müjdelenmektedir (Stahl, 2021; Arruda, 2024). Bu müjdenin gerçekliği şüphe götürmektedir. Örneğin, *Deutsche Welle Türkçe* medya organının sözü edilen haberinde görüşme yapılan yapay zeka eğitmenlerinden biri yaptığı işe kıyasla kazandığı paranın çok düşük olduğunu söylüyor, diğeri ise bunun öğrenciler için makul bir iş olduğunu belirtiyor. İşverenler açısından bakıldığında ise online amele meydanlarının küresel ölçekte sınırsız bir emek havuzuna ulaşabilmeyi olanaklı kıldığı görülmektedir. Sınırsız ifadesi ile hem ulus devletler düzeninde politik sınırların ötesine geçilip diğer yerlerdeki emek gücünün kullanılıyor olması hem de bu şekilde yaratılan küresel emek havuzundaki emekçilerin sayısının bolluğu kastedilmektedir.

İşçisizleştirme konusuna gelecek olursak, yeni teknolojilerin üretim sürecine sokulmasıyla kimi alanlarda emek sürecinin tümünden işçisizleştirildiğine de tanık olmaya başladık. Bütünyle robotların üretim yaptığı bant sis-

temleri ve yollarda boy göstermeye başlamış olan sürücüsüz taşıtlar bunun örnekleridir. Bu bağlamda, işlerin gittikçe azalarak yok olacağı yönünde görüşler de dolaşıma sokulmaktadır. Ancak, bunlar bilimsel olmaktan uzak ve gerçeklikle örtüşmeyen kehanetlerdir (Koşar, 2024).

Bu tartışmayı bir teknoloji karşıtlığına vardırılmaya çalışmıyorum, kaldı ki, salt teknoloji karşıtlığının, birtakım tavizler koparmakta işe yaradığı olsa da, tarihin akışını geriye çeviremediği, meşhur Luddizm tecrübesi ile sabittir (Hobsbawm, 1952). Mesele teknolojinin kendisi değil, onun kimin elinde olduğu ve ne amaçlı kullanıldığıdır. Teknolojinin hayatı kolaylaştıran birçok işlevinin olduğu da elbette yadsınamaz. Bu yazı bağlamında dikkat çekilmek istenilen, teknolojinin toplumsal sınıflar arasındaki mücadelede işçi sınıfını baskılayıcı bir araç olarak kullanılması ve bu bakımdan ardı arkası kesilmeyen teknolojik yeniliklerle gittikçe daha da baskıcı hale gelmesidir.

Yeni liberal dönemde fabrika göçü yoluyla politik sınırlar ötesi küresel emek havuzları yaratıldığında, bunun kapitalistler arası adil rekabeti engellediği gerekçesiyle geçmişte uluslararası ticaret anlaşmalarına işçi haklarının güvenceye alınması yönünde hükümler konulması gündeme getirilmişse de (Erdoğan, 2006: 257) bu yöndeki öneriler/talepler sözde kalmıştı. Günümüzde teknolojik yenilikler aracılığıyla küresel bir emek havuzu yaratılıp bu emek gücünün yerinden oynatılmasına gerek olmaksızın kullanılabilmesi kapitalist karlılık açısından devrimsel bir dönüşümdür. Bunun kapitalistler arasındaki rekabet yarışına olan etkileri ve kapitalistlerin buna ne tepki vereceği ayrı bir konudur. Emekçiler açısından bakıldığında, teknolojik yeniliklerin çalışma ilişkileri alanında onları kısıp alıp kuşatan iki yönlü bir etki yarattığı görülmektedir. Bir yandan emek sürecinde emekçiler bir insan olarak fiziksel ve ruhsal kapasitelerinin sınırlarını zorlayan koşullarda çalışmaya zorlanırken, diğer yandan sosyal haklar ve iş güvenliği gittikçe yok edilmektedir. Dolayısıyla, işçi sınıfı hareketinin bu konuyu kapitalistler arası

rekabetten bağımsız olarak gündemine alıp küresel ölçekte bu şekilde emek kullanma serbestisine karşı bir yol bulması zorunluluğu gittikçe kendini hissettirmektedir.

KAYNAKLAR

Akpınar T (2022) 'Yeni' Emek Rejimi: Kullan-At Emek. Genç Emek, Sayı 12: 28-31.

Akpınar T ve Akpınar Ş (2015) Emek Sürecinde Yeni Arayışlar. Çalışma ve Toplum, 2015/4(47): 77-93.

Alemdar AA (2022) Dijital ekonominin ekonomi politikası-3 | Platform kapitalizminin özel biçimi: Gig ekonomisi. Evrensel Gazetesi, <https://www.evrensel.net/haber/452801/dijital-ekonominin-ekonomi-politigi-3-platform-kapitalizminin-ozel-bicimi-gig-ekonomisi>, erişim tarihi: 30.7.2022.

Arruda W (2024) Why Polyworking Is The Future Of Work And How To Become A Polyworker. Forbes, <https://www.forbes.com/sites/williamarruda/2024/11/05/why-polyworking-is-the-future-of-work-and-how-to-become-a-polyworker/>, erişim tarihi: 13.11.2024.

Deutsche Welle (2024) Türkiye'de yapay zeka gelir kapısı oldu. https://www.youtube.com/watch?v=k92u8tAmh2Y&ab_channel=DWT%C3%BCrk%C3%A7e, erişim tarihi: 19.11.2024.

Erdoğan S (2006) Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Sendikacılık. Ankara: İmge Kitabevi.

Hobsbawm E J (1952) The Machine Breakers. Past & Present, 1: 57-70.

Koşar A (2024) Otomasyon ve İş-Sonrası Toplum Kuramları: Eleştirel Bir Analiz. Emek Araştırma Dergisi, 15(25): 97-114.

Marx K (2004) Kapital I. (Çeviri: A. Bilgi). Ankara: Sol yayınları.

Stahl A (2021) The Truth About Polywork: Desire Or Necessity?. Forbes, <https://www.forbes.com/sites/ashleystahl/2021/08/04/the-truth-about-polywork-desire-or-necessity/>, erişim tarihi: 10.12.2021.

Weber M (1997) Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu. (Çeviri: Z Aruoba), İkinci Baskı, İstanbul: Hil Yayın.-

İş(çi) Sağlığı ve İş Güvenliği (Hizmeti) Kimin Görevi?

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

“İdare-i maslahatçılar esaslı inkılap (*devrim*) yapamazlar”.

Mustafa Kemal Atatürk

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Madde 49- ... “**Devlet, çalışanların hayat seviyelerini yükseltmek, .. çalışanları ... korumak,..** için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.”

Madde 50 – **Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz.**

Küçükler ... çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.

Bu anayasal yükümlülük Devletin çalışma hayatına müdahalesini gerekli kılmaktadır⁽¹⁾.

Devleti yönetenler bu yükümlülüğü gereğince yerine getiriyor mu? Fikir oluşturmaya yardımcı olması açısından yazılı ve görsel basına yansıyan iş kazalarından sadece ikisi (*örnek olarak*) incelenebilir.

Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunmaz.

Uğur Mumcu

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

Olay 1:

İnşaatın 5'inci katından düşen İlhan Yolcu (15) hayatını kaybetti:

Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesinde, 20 Kasım 2024 günü saat 09:00 sıralarında, inşaatın dış cephesindeki iskelenin –*halatlarının kopması nedeniyle!*- yıkılması sonucu 5'inci kattan düşen İlhan Yolcu (15) hayatını kaybetti, amcasının oğlu **Burhan Yolcu (16)** ağır yaralandı. Kars'tan gelen İlhan **Yolcu'nun sıva işlerinde babasına yardım ettiği**^(2,3,4) öğrenildi.

Olay 2:

Meslek Lisesi öğrencisi Arda Tonbul (14) işyerinde geçirdiği iş kazası sonucu **hayatını kaybetti**

Resim 2- 14 yaşındaki Arda Tonbul'un staj gördüğü iş yerinde kafasını sac büküm makinasına sıkıştırarak hayatını kaybettiği anların iş yerinin güvenlik kamerasındaki görüntüsü^(5,6,7).

Mesleki eğitim merkezi (MESEM) kapsamında İstanbul Büyükçekmece bulunan, 10 kişinin çalıştığı belirtilen Özkanlar Metal'de çalışan Alkop Anadolu Meslek Lisesi öğrencisi **14 yaşındaki Arda Tonbul**'nin kafası **9 Ocak 2024** günü **saç bükme makinasına** sıkıştı. Makinada tek başına çalış(tırıl)an çocuğun, işyeri kamera kayıtları incelendiğinde, saç bükme makinasının içinde (en az 16 dakika) fark edilmeden makinaya sıkışık durumda kaldığı^(8,9,10) görülmektedir.

14 yaşındaki Arda Tonbul 7 gün süren yaşam mücadelesini kaybetti. Çocuk işçi cinayetiyle ilgili **iş yeri sahibi** H.Ö. ile İş Güvenliği Uzmanı Ö.K.'nin tutuklandığı^(11,12) basına yansdı.

Devlet ne yaptı?

Devleti yönetenler Anayasanın hükümlerini yerine getirebilmek için gerekli olabilecek kanun, yönetmelik ve standartları oluşturdu.

Bu bağlamda ilgili birkaç yönetmeliğin bazı maddeleri sorunun yanıtlanmasına yardımcı olabilir.

1. Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği

Bina,,, her nevi yer üstü ve yer altı inşaat ,,işlerinde

Madde 4 –

16 yaşını doldurmamış genç işçilerin ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasaktır.

16 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını bitirmemiş genç işçiler çalıştırılmaz (M.4, Ek-1 Çizelge Sıra No:31)

2. Tehlikeli ve Çok Tehlikeli Sınıflarda Yer Alan İşlerde Çalıştırılacakların Mesleki Eğitimlerine Dair Yönetmelik

Bina,,, her nevi yer üstü ve yer altı inşaat vb. işlerde çalışacakların, işe alınmadan önce, mesleki eğitime tabi tutulmaları zorunludur. ((M.6,Ek-1,31)

Yukarıda belirtilen işlerde çalıştırılacakların yapılan işe uygun mesleki eğitim belgesi olarak diploma, sertifika veya belgelerinin bulunup bulunmadığı hususu, Bakanlık iş müfettişleri tarafından denetlenir. [M.7-(1)Ek-1 Çizelge]

3. Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği

Ek-5.A. Ön Yapımlı Bileşenlerden Oluşan Cephe İskeleleri için Asgari Şartlar
Genel Esaslar

1- **Yapı işlerinde TS EN 12810-1 standardına uygunluk belgesi olan ön yapımlı bileşenlerden oluşan cephe iskeleleri kullanılır** ve yapılan işe uygun özellikte (yük sınıfı, boyut vb.) cephe iskelesi seçilir.

22- Kurulum öncesinde iskele **sisteminin bileşenleri kontrol edilir**. Hasar görmüş bileşenler kullanılmaz.

25- Cephe iskeleleri yapıya mümkün olduğunca yakın kurulur, bunun mümkün olmadığı durumlarda çalışanların yapı ile cephe iskelesi arasından düşmelerini önleyici tedbirler alınır.

28- **Geçitlerin en az 60 santimetre genişliğinde olması ve düşmeye karşı yan korumasının bulunması sağlanır**. Geçitlere malzeme yerleştirilmez.

Resim 3- Yönetmelik ve standartlarda istenen iskele örneği

4. Makine Emniyeti Yönetmeliği (2006/42/AT)

Ek-1, 1.1.2- Güvenlik bütünlüğü ilkeleri

(a) Makinalar işlevlerine uygun olacak şekilde ve sadece öngörülen şartlar altında değil, makul bir şekilde öngörülebilir yanlış kullanımları da dikkate alınarak, işletmeye alındıklarında **kişileri riske atmadan** çalıştırılabilecek, ayarlanabilecek ve bakımı yapılabilecek şekilde tasarlanmalı ve imal edilmelidir.

1.3.7 Hareketli parçalarla ilgili riskler

Makinaların hareketli parçaları bir kazaya neden olabilecek temas etme risklerini önleyecek biçimde tasarlanmalı ve imal edilmeli veya riskin devam ettiği durumlarda, mahfazalar veya koruyucu tertibatlarla teçhiz edilmelidir.

1.4.3 Koruyucu tertibatlarla ilgili özel kurallar

- Hareketli parçalar operatörün erişim mesafesi içerisinde iken çalışmaya başlamamalı,
- Parçalar hareket halinde iken kişiler bunlara erişmemeli ve

Burada konu edilen her iki olayda işveren yukarıda bir kısmı özetlenen mevzuat hükümlerini yerine getirmiş mi?

Sorunun yanıtı **HAYIR!**

Ne olmuştur?

İnşaat halindeki binanın 5. katından düşerek hayatını kaybeden **15 yaşındaki İlhan Yolcu** ile ilgili savcılığı başlattığı soruşturma sonucu şimdilik bilinmiyor. Ancak, **14 yaşındaki Arda Tonbul**'un yaşam mücadelesini kaybettirildiği yerin **iş yeri sahibi H.Ö.** ile İş Güvenliği Uzmanı Ö.K.'nin tutuklandığı öğrenildi.

Devletin görevi sadece iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili mevzuatı oluşturmak mı?

Bu sorunun da yanıtı **HAYIR!**

5. İş Teftişi Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete:19 Nisan 2022 Sayı: 31814)

Madde 4(c) İş Teftişi

... iş sağlığı ve güvenliği,...çocuk ve gençlerin çalıştırılması,...gibi çalışma koşullarına ve çalışma ortamına ilişkin tüm mevzuat hükümlerinin uygulanmasıyla ilgili olarak Devlet adına araştırma, inceleme, soruşturma ve denetlemeyi de kapsayan teftiş faaliyetleri...

Madde 5(2) (b) Çalışma mevzuatı ile ilgili ihbar, şikayet ve benzeri talepler üzerine veya **ka-muoyunun dikkatini çeken olay**...benzeri hususlarla ilgili olarak,... teftiş hizmetiyle bağdaşır nitelikte olanların...**işyerinde gerçekleştirilen... teftişler**,

(3) ...iş sağlığı ve güvenliği, çocuk ve gençlerin çalıştırılması,...,çalışma koşulları ve çalışma ortamına **ilişkin tüm teftişler**,..., tüm **müfettişler** (*iş başmüfettişleri, iş müfettişleri, teftiş yetkisi verilmiş iş müfettiş yardımcıları*) **tarafından yerine getirilir.**

Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesinde yapılan bina inşaatının dış cephesine kurulan iskele (Resim-1) yönetmelik ve standartlara aykırı. Burada çalışanların "güvensiz çalışma ortamı" nedeniyle yüksekte düşmesi beklenebilecek bir durum. Bu güvensiz durumu görüp müdahale edecek, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ya da T.C Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (Cİ-MER) gibi kuruluşlara bildirecek hiçbir yurttaş, öğrenci, çalışan, sendika, belediye, kaymakamlık ya da yüksek okul görevlisi yok mu? Yazılı ve görsel basında bu inşaatın iş sağlığı ve güvenliği açısından kontrol edebilecek bir iş güvenliği uzmanının görevlendirilip görevlendirilmediği bilgisine ulaşamıyor. Çok büyük bir olasılıkla 15 yaşındaki İlhan YOLCU'nun iş kazası sonucu ölüm haberinden sonra "İş Müfettişlerince" denetim yapılmıştır!

Alkop Anadolu Meslek Lisesi öğrencisi 14 yaşındaki Arda Tonbul'un Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) kapsamında; "tehlikeli sınıfta" sayılabilecek 10 kişinin çalıştığı belirtilen işyerinin İş Güvenliği Uzmanı Ö.K.'nin **tutuklandı**ğı öğrenildi. Bu işyeri iş güvenliği uzmanından (*muhtemelen*) ayda 10x20=200 dakika (en fazla 4 saat) hizmet almaktadır. Çok büyük bir olasılıkla işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı o işyerine ayda ancak bir defa uğramaktadır. MESEM ve öğrencisi olduğu okul yöneticileri ve öğretmenleri, öğrencilerinin hangi çalışma ortamında bulduklarını, o işyerindeki makine ve tesisatın güvenli olup olmadığını (*önceden*) kontrol etmeleri gerekmiyor mu? Eğer güvensiz bir ortam/koşul/makina var ise bunu gider(t)mek için herhangi bir "resmi kuruluş" bildirimde bulunuyorlar mı? Herhalde **14 yaşındaki Arda Tonbul'un** iş kazasında öldürülmesinden sonra "iş müfettişleri" o işyerini denetlemiştir.

Her İnsan Bir Mucizedir!

Büyük bir endüstriyel tekstil üreten fabrikada şefler için Abant'ta 25-27/06/1992'de 3 tam gün süren "**insanı tanımak**" konulu seminerde ÖDTÜ öğretim görevlisi Prof.Dr. Mehmet Gürkaynak "**her insanın bir mucize**" olduğunu söylemişti.

İSG Meclisinin Kasım 2024 iş cinayeti(!) raporunda yılın ilk on bir ayında, İhsan Yolcu dahil en az 1708 işçinin (iş kazaları sonucu) hayatını kaybettiği(13) belirtilmektedir.

SGK'nın 2023 yılı istatistik verilerine göre ise 5510 Sayılı Kanunun 4-1/a Maddesi kapsamındaki sigortalılar 681.401 iş kazası geçirmiş, 945 çalışan da meslek hastalığına tutulmuştur. Aynı yıl 1966 işçi iş kazası sonucu⁽¹⁴⁾ öl(dürül)müştür.

Büyük Britanya'nın 2023/24'teki iş kazalarına bakıldığında işle bağlantılı olarak ö(ldürü)len işçilerin sayısı (bir yılda)138 olarak istatistiklere geçmiştir⁽¹⁵⁾. Büyük Britanya'nın ülkemizi kışkandığı sanılmasın.

İş kazaları ve meslek hastalıklarını önlemek için devlet başka ne yaptı?

Neden Türkiye'de ölümlü sonuçlanan iş kazaları Büyük Britanya gibi gelişmiş ülkelerden 14 -15 kat daha fazla? Oysa; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve ilgili diğer kuruluşlar (30.12.2024 tarihinde):

2570 ortak sağlık ve güvenlik birimi (OSGB) ve Çalışan Sağlığı Merkezi (ÇASMER)/ Toplum Sağlığı Merkezi Birimi'ne (TSMB),

27980 A Sınıfı İş Güvenliği Uzmanına,

25979 B Sınıfı İş Güvenliği Uzmanına,

91489 C Sınıfı İş Güvenliği Uzmanına,

50841 İşyeri Hekimine,

24011 Diğer Sağlık Personeline,

yetki ve sertifika⁽¹⁶⁾ verdi.

Gezici İş Sağlığı Aracı Olan Yetkili OSGB sayısı ise 372.

Ayrıca;

88 devlet, 59 vakıf üniversitelerinde 2 yıllık İş Sağlığı ve Güvenliği Programı⁽¹⁷⁾, ayrıca 9 devlet üniversitesi, 4 vakıf üniversitesinde 4 yıllık İş Sağlığı ve Güvenliği (Fakülte) Programı⁽¹⁸⁾, var ve her yıl binlerce mezun vermekte, buralarda binlerce öğrenci eğitim ve öğretim görmektedir.

Belki de gereksinimden fazla fakülte, yüksek okul, ortak sağlık ve güvenlik birimi vb. açıldı, yüzbinlerce iş güvenliği uzmanı yetiştirildi, sertifikalandırıldı. Her biri aslında bir mucize olan (*olması gereken*) çok sayıda çocuk, genç ve yaşlı çalışanlar hala **neden iş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu öl(dürül)üyor?**

6. İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliği

İşyeri sağlık ve güvenlik birimi (İSGB)

MADDE 10 – (1) ...

(2) İş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla **işveren tarafından** işyerlerinde kurulacak olan iş sağlığı ve güvenliği birimlerinde **aşağıdaki şartlar sağlanır.**

a) İSGB, iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin yürütülmesine ve çalışan personel sayısına uygun büyüklükte bir yerde kurulur. **Bu birimin asıl işin yürütüldüğü mekânda ve giriş katta kurulması esastır.**

b) **Bu birimlerde sekizer metrekareden az olmamak üzere bir iş güvenliği uzmanı odası** ile işyeri hekimi tarafından kullanılmak üzere bir muayene odası ve 12 metrekareden az olmamak üzere bir ilkyardım ve acil müdahale odası bulunur. **Tam zamanlı görevlendirilecek her işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı için aynı şartlarda ayrı birer oda tahsis edilir.**

İş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla sağlanacak şartlar

MADDE 11 – (1) Tam süreli işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı görevlendirilmesi gerekli olmayan hallerde işveren, görevlendirdiği kişi veya OSGB'lerin görevlerini yerine getirmeleri amacı ile asgari bu maddedeki şartları sağlar.

(2) 50 ve daha fazla çalışanı olan işyerlerinde işveren,

a) İşyeri hekimi ile diğer sağlık personeline ve iş güvenliği uzmanına 8 metrekareden az olmamak üzere toplam iki oda temin eder.

(3) 50'den az çalışanı olan işyerlerinde işveren, işyeri hekimi, iş güvenliği uzmanı ve diğer sağlık personelinin iş sağlığı ve güvenliği hizmetini etkin verebilmesi için çalışma süresince kullanılmak üzere uygun bir yer sağlar...

"İş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemi" sertifikası (vb.) almış ve bunun sürekliliğini sağlayan kamu ve özel sektöre ait büyük kuruluşlarda ya da Türkiye'de faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerde "işyeri sağlık ve güvenlik birimi"ne (İş Güvenliği Uzmanlarına ve İşyeri Hekimlerine), işyerlerinde mevzatin öngördüğü hizmeti yerine getirebilmek için uygun çalışma ortamları kısmen sağlandığı söylenebilir.

Ancak orta ölçekli ve küçük, **tam gün** iş güvenliği uzmanı (*ve işyeri hekimi*) çalıştırma zorunluluğu olmayan işyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliği'nde de belirtilen çalışma koşulları/ortamı sağlanmamaktadır. Bu duruma, Ankara'da iki ayrı bölgede faaliyet gösteren dökümhaneler örnek olarak verilebilir. Dökümhaneler çok tehlikeli işler kapsamındadır. Bu iş kolunda çalışanlara her yıl en az 16 saat düzenli olarak iş sağlığı ve güvenliği eğitimi verilmesi yasal bir zorunluluktur.

İşyeri çalışanlarına eğitim nerede veriliyor?

Örnek 1 – Ankara, Kazan, Keresteciler Sanayi Sitesinde Bir Çelik Döküm Fabrikası

Resim 4- Bir Çelik Döküm Fabrikası, 18/06/2011 (Fotoğraf: Alpaslan Kara)

Fişek Enstitüsü, Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi, iş güvenliği uzmanları iş sağlığı ve güvenliği eğitimi veriyor.

Örnek 2- Ankara, Sincan 1. OSB'de Bir Dökümhane

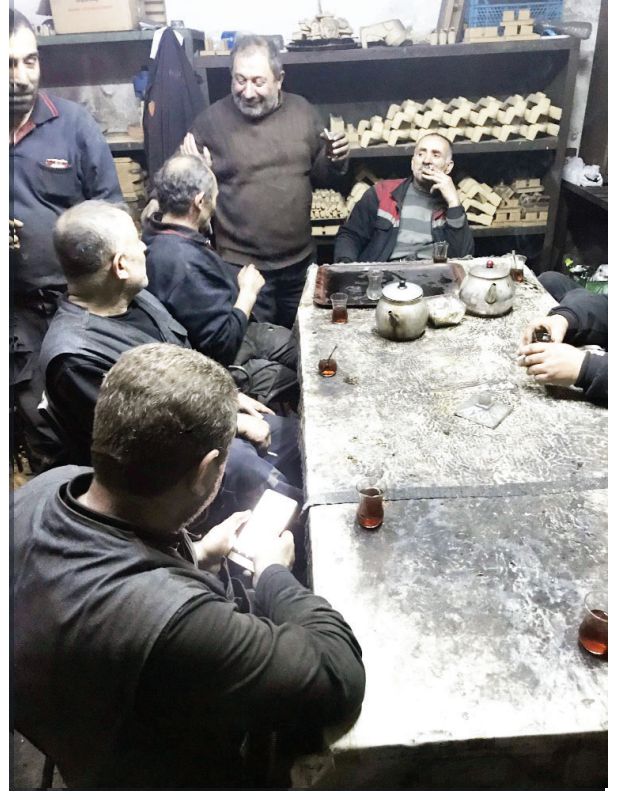
Resim 5- Sincan OSB Dökümcüler Sitesi 31.05.2017 (Fotoğraf: Cemil Altınay)

Bu dökümhanenin yemekhanesinde (aynı zamanda dinlenme ve eğitim yeri olarak da kullanılıyor) iş sağlığı ve güvenliği eğitimi sırasında, projektörün ışıkları altında, ocak ve çay malzemelerinin de bulunduğu tezgah üzerinden peş peşe birkaç fındık faresi bir taraftan diğer tarafa geçti, eğitime katılanların dikkatini çekerek!

Özellikle bir örneği, resim 5'de belirtilen koşullarda verilen İSG eğitimi etkin/yeterli olabilir mi?

Resim 6- Sincan OSB'de dökümhane yemek, çay ve eğitim salonu (22.05.2017)

Resim 7– Sincan OSB'de dökümhane yemek, çay ve eğitim salonu (17.04.2019)

Dökümhanede (vb. yerlerde) çalışanlara, her yıl periyodik sağlık muayenesi yapılması gerekir. İşyeri hekimi –*en geç ayda bir uğradığı işyerinde*- sağlık muayenelerini resim 5, 6 ve 7'de görülen ortamlarda mı yapıyor ya da yapmak zorunda kalıyor?

Bu sorunun yanıtı ise **EVET!**

Ankara OSTİM ya da İvedik OSB'deki gibi küçük işyerlerinde iş güvenliği uzmanı ve/veya işyeri hekimine, İSG mevzuatının öngördüğü görevleri yerine getirmek için uygun bir çalışma ortamı (ofisi) gösteriliyor mu?

Çoğunlukla bu soruların da yanıtı **HAYIR !**

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş **Müfettişleri**'nin bu tür işyerlerinde yaptıkları denetimlerde: İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliği'nin öngördüğü; (İşveren/İşyeri yönetimi) "İşyeri hekimi ile diğer sağlık personeline ve iş güvenliği uzmanına 8 metrekareden az olmamak üzere toplam iki oda temin eder" hükmünün karşılanıp karşılanmadığını araştırıyorlar mı? Ayrıca işyerlerinin böyle bir yer (oda vb.) tahsis edebilecekleri yerleri var mı?

Çoğunlukla bu sorunun yanıtı da **HAYIR !**

Ulusal yasa ve yönetmelikler uyarınca İSG gerekliliklerine uyum da dahil olmak üzere iş sağlığı ve güvenliği, işverenin sorumluluğu ve görevidir. Ancak işverenin görev ve sorumluluklarını yerine getirip getirmediğinin incelenmesi, araştırılmasında devletin de yükümlülük ve sorumlulukları vardır⁽¹⁹⁾.

7. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

Teftiş, inceleme, araştırma, müfettişin yetki, **yükümlülük ve sorumluluğu**

MADDE 24 – (1) Bu **Kanun hükümlerinin uygulanmasının izlenmesi** ve teftişi, iş sağlığı ve güvenliği yönünden teftiş yapmaya yetkili Bakanlık **iş müfettişlerince yapılır**.

Yararlı ile yararsız bilenler bilgi sahibidirler⁽¹⁹⁾.

Şeyh Edebali

Sonuç

Nicelik olarak iş sağlığı ve güvenliği uzmanları, OSGB'ler, Çalışan Sağlığı Merkezi (ÇAS-MER): (belki de ihtiyaçtan fazla) arttığı halde, **niteliklerinin, çalışma olanaklarının ya da fırsatlarının** aynı düzeyde arttığı söylenemez.

Bu nedenlerle; **24.12.2024** günü saat 08:25'te Balıkesir'in Karesi ilçesinde mühimmat üretilen ZSR fabrikasının kapsül bölümünde meydana gelen patlamada (8'i kadın) **11 kişinin öldü(rülmesi)**, 7 kişinin de yaralanması^(20,21)-vb. *iş kazaları hala-* önlenememektedir.

İyi bir iş sağlığı ve güvenliği hizmeti nasıl verilebilir?

İşyeri tehlikelerinin türleri, sektörlerle bağlı olarak değişecektir. Ancak, tüm işletmelerin işyeri kazalarının sayısını azaltmak, meslek hastalıklarını önlemek için, devletin çıkarttığı mevzuatın uygulanmasını sağlamasının (*işyeri denetimlerinin*) yanı sıra nitelikli bir İSG hizmetinin de verilmesi gerekmektedir.

İş sağlığı ve güvenliği hizmetinin nitelikli olarak yerine getirilmesine **önerilecek iyi uygulama örnekleri varmı(ydı)?**

Prof.Dr.A.Gürhan Fişek, Ankara'da özellikle çocuk ve genç işçilerinde (*değişik nedenlerle*) çalıştığı/çalıştırıldığı işyerlerinde bu çalışanların ve bunların **işverenlerinin**, günün sonunda sağ ve salim olarak evlerine dönebilmeleri, doğal yıpranmanın (*yaşlanmanın*) dışında yaptığı işten ve işyerinden kaynaklanan nedenlerle iş kazalarına ve meslek hastalıklarına uğramamaları için 1990'lı yıllarda, iş sağlığı ve güvenliği birimini (hizmetini) her işyerinin önüne götürmüştü. Çünkü küçük işyerlerinde muayene sırasında çalışan mahremiyetini de sağlayacak uygun bir işçi (çalışan) sağlık muayene odası (revir vb.) yoktu. Şimdi de yok!

Resim 8- Ankara, Kazan, Keresteciler Sanayi Sitesi'nde Fişek Sağlık Yürüyen Klinik işyerinin önünde (07.01.2009)

Resim 9- Ankara, Sincan OSB (20.12.2016)

Empati, tüm bakış açılarının anasıdır.

Thom Renzie

Resim 10- Fişek Enstitüsü, işyeri hekimi Dr.Özlem Akpınar'ın sağlık muayenesini yaptığı yürüyen kliniğin iç görüntüsü (20.12.2016)

İş kazalarını ve meslek hastalıklarını önlemek için sürekli ve **etkili eğitim verilmelidir.**

Sağlık ve güvenlik eğitimi, işverenlerin işyerindeki riskleri belirlemesine ve değerlendirmesine yardımcı olabilir. Çalışanlara tehlikeleri belirleme bilgi ve becerileri sağlayarak, kazaların ve yaralanmaların meydana gelmesini önlemek için proaktif önlemler alabilirler.

İşyerinde; işyeri yönetiminde her düzeyde yer alan tüm yöneticiler (*işveren, işveren vekilleri, müdürler, şefler, ustabaşları, ustalar vb.*) ve iş gücünün her üyesi riskleri azaltmak için **gerekli bilgi ve becerilere** sahip olduğunda kazaları ve meslek hastalıklarını önlemek çok daha kolaydır⁽²²⁾.

Ancak, hemen hemen her büyüklükteki işyerlerinde, **işverenler** (patronlar), **bölüm ve birimlerin yöneticileri, müdürler, hekimler ve hatta mühendislerin** çoğunluğu (*işlerinin çok yoğun olduğu vb. gerekçelerle*) iş güvenliği uzmanları ya da işyeri hekimlerince verilen İSG eğitimlerine **katılmamaktadır!** Dolayısı ile İSG mevzuatı, tehlikeler, bunların riskleri ve alınması gereken önlemlerin **hiyerarşisini** de bilmemektedirler.

İşyeri yöneticilerinin gerekli, yasal, nitelikli İSG eğitimini almalarını kim sağlayabilir?

Balıkesir'in Karesi ilçesindeki mühimmat fabrikasında, 24 Aralık 2024 Salı günü saat 08.25'de meydana gelen patlamada 11 işçinin öldürülmesinden sonra, **patlamayı araştırmak** üzere 2 iş başmüfettiş ile 1 iş müfettiş görevlendirilmiştir^(23,24)!

İSG eğitim ile ilgili iyi uygulama örnekleri var mı(ydı)?

Ankara – OSTİM ve İvedik OSB vb. işyerlerindeki küçük ve orta büyüklükteki işyerlerinin **işverenleri(!)** ve çalışanlarına etkili (nitelikli) İSG eğitimi verebilmek için, Fişek Enstitüsü Ortak İş Sağlığı ve Güvenliği Birimince İvedik OSB'de, nispeten çevre gürültülerinden de etkilenmeyecek bir alanda, Prof. Dr. İsmail Topuzoğlu eğitim salonu açılmıştı. Alanında en deneyimli iş güvenliği uzmanları ve iş yeri hekimleri İSG eğitimleri vermişlerdi.

Resim 11- Fişek İSG Enstitüsü Ankara İvedik OSB'de ki, Prof.Dr.İsmail Topuzoğlu eğitim salonu

Prof. Dr. A. Gürhan Fişek ve çalışma arkadaşları, sahada yaptıkları araştırmalarda **sadece çalışanlara** eğitim vermenin **yeterli olmadığını**, çalışanlarla birlikte onların işverenlerin de çoğunlukla işyerindeki benzer risklere maruz kaldıklarını, örneğin işitme kayıplarına uğradıklarını, sağlık sorunlarına sunuk kaldıklarını 1990'lı yıllarda saptamışlardı. Belki de Türkiye'de ilk defa Prof.Dr.A. Gürhan Fişek, *herhangi bir ücret talep etmeksizin*, küçük işyerlerinin sahiplerini/ işverenlerine yönelik İSG eğitim seminerleri düzenlemişti. Bu seminerlerde, İSG mevzuatının işverenlere getirdiği yükümlülükler, sağlıklı ve gerekli güvenli bir çalışma ortamı oluşturabilmek için işyerindeki tehlikeler, bunların riskleri ve alınabilecek önlemler konusunda bilinçlendirme eğitimleri vermişti.

Resim 12- Ankara İvedik OSB'de Fişek İSG Enstitüsü Prof .Dr .İsmail Topuzoğlu eğitim salonu 12.05.2008

İyileştirilmiş sağlık ve güvenlik eğitimi, çalışanların işyerindeki riskleri belirleyebileceği ve değerlendirebileceği anlamına gelir⁽²⁵⁾.

Resim 13- Prof.Dr.A.Gürhan Fişek küçük işyeri sahiplerine/Yöneticilerine İSG eğitimi (söyleşi!) verirken (12.05.2008)

İş kazaları ve meslek hastalıklarını önleme için İSG eğitimi, nitelikli işe giriş ve periyodik sağlık muayenelerinin dışında da yapacak birçok iş var. Bunlardan bazıları şöylece sıralanabilir:

**Eğitim özgürlüğe götürür.
Yemek pişirmek eski tavalara ile öğrenilir.**
Alman Atasözü

Risk Değerlendirmeleri

İş sağlığı ve güvenliği risk değerlendirmesi yönetmeliğine göre, işveren: Çalışma ortamının ve çalışanların sağlık ve güvenliğini sağlama, sürdürme ve geliştirme amacı ile iş sağlığı ve güvenliği yönünden risk değerlendirmesi yapar veya yaptırır. **Risk değerlendirmesi**, işverenin oluşturduğu **bir ekip tarafından gerçekleştirilir**. Ancak 2003 yılında yürürlüğe giren (*yeni*) İş Kanunu, daha sonra 2012 yılında yürürlüğe giren 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa göre işyerlerinde risk değerlendirmesi nerdeyse işyerlerinin büyük çoğunluğunda (*sadece*) iş güvenliği uzmanlarına yaptırılmakta, diğer ekip üyelerinin adı ve imzası alınmaktadır. Çalışma sürelerinin az (kısıtlı) olması gibi nedenlerle iş güvenliği uzmanları, işyeri hekimlerinden imza alabilmek için de zaman harcamaktadırlar.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **risk değerlendirmesinin gerçekten** yönetmelikte belirtilen **ekip tarafından yapılması** için acilen yasal yöntemler geliştirmelidir.

Düzenli Denetimler

Başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Baş İş Müfettişleri, İş Müfettişleri ve denetim yetkisi almış İş Müfettiş Yardımcıları ve ilgili **diğer kuruluşlar**, Anayasa, İş Kanunu, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Türk Borçlar Kanunu gibi yasaların ve bunlara göre çıkartılan yönetmelik ve standartların gereği gibi (eksiksiz) işyerlerinde uygulanmasını sağlamak için **teftişlerini arttırmalıdır**. Arda Tonbul'un (14) çalıştırıldığı makinanın (pres vb.) yeterli emniyet/güvenlik donanımlarının olmadığı saptanabilir, güvenlik donanımları tamamlanıncaya kadar da kullanımı engellenebilirdi. Benzer şekilde İlhan Yolcu'nun (15) çalıştığı iskelenin güvensiz olduğunu, herhalde ilçede bir çok devlet yetkilisi de görmüştür. İlhan Yolcu düşmeden iskeleler güvenli hale getirilebilir, çocuk işçilerin inşaatlarda çalıştırılması önlenebilirdi vb.

KAYNAKLAR

- 1-https://www.csgb.gov.tr/medias/6016/2012_57.pdf
- 2- <https://www.sozcu.com.tr/insaat-iskelesi-yikildi-5-kattan-dustu-p106185>
- 3- <https://www.evrensel.net/haber/534601/15-yasindaki-insaat-iscisi-cocuk-iskeleden-dusup-yasamini-yitirdi>
- 4- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/15-yasindaki-genc-calistigi-insaatta-iskeleden-duserek-hayatini-kaybetti-42598556>

5-<https://www.dha.com.tr/yerel-haberler/istanbul/buyukcekmedede-14-yasindaki-cocugun-hayatini-k-2375903> erişim 16.12.2024

6-<https://www.dha.com.tr/foto-galeri/buyukcekmedede-sac-bukum-makinesine-kafasi-sikisan-cocuk-hayatini-kaybetti-2375883/5>

7-<https://www.aydinlik.com.tr/haber/istanbulda-is-kazasi-14-yasindaki-stajyer-hayatini-kaybetti-446659>

8-<https://edtx.sol.org.tr/haber/14-yasindaki-cocugun-kafasi-makineye-sikismisti-fark-edilmemis-389265>

9-<https://www.gercekfethiye.com/14-yasindaki-stajyer-demir-bukum-makinesine-sikisip-odu/70233/?p=2>

10-<https://www.haberport.com/gundem/istanbul-daki-bir-fabrikada-14-yasindaki-cocugun-korkunc-kazasi-108272h>

11-<https://artigercek.com/emek/demir-fabrikasinda-sac-bukum-makinesine-kafasi-sikisan-14-yasindaki-cocuk-isci-odu-280695h>

12-<https://www.dha.com.tr/foto-galeri/buyukcekmedede-sac-bukum-makinesine-kafasi-sikisan-cocuk-hayatini-kaybetti-2375883>

13-<https://www.isigmeclisi.org/> (Erişim 16.12.2024)

14-<https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/>

15-<https://www.hse.gov.uk/statistics/assets/docs/hssh2324.pdf>

16-<https://isgkatip.csgb.gov.tr/anasayfa> (erişim 12.12.2024)

17-<https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans-program.php?b=30008>

18-<https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=19029>

19- <https://www.ilo.org/topics/labour-administration-and-inspection/resources-library/occupational-safety-and-health-guide-labour-inspectors-and-other/how-can-occupational-safety-and-health-be-managed>

19-<https://starfikir.com/2016/02/18/fayda-ve-yarar-ile-ilgili-soylenmis-guzel-sozler/>

20-<https://www.karar.com/guncel-haberler/ihmal-11-can-birden-aldi-1919687>

21-<https://www.evrensel.net/haber/537989/balikesirde-11-iscinin-oldugu-patlama-olusumu-10-kisi-gozaltina-alindi>

22-<https://www.hse-network.com/the-role-of-health-and-safety-training-in-preventing-accidents-and-injuries/> (Erişim 16.12.2024)

23-<https://www.karar.com/sehir-haberleri/balikesirde-patlatici-uretilen-fabrikada-patlama-olu-ve-yaralilar-var-1919420>

24-<https://www.sozcu.com.tr/son-dakika-balikesir-karesi-de-patlama-olu-ve-yaralilar-var-p118969>

25-<https://www.hse-network.com/the-role-of-health-and-safety-training-in-preventing-accidents-and-injuries/> (Erişim 16.12.2024)

‘Maarif Modeli’nin Okullara Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme

Nejla KURUL (*)

Giriş

Türkiye genelinde 20 milyona yakın öğrenciyi ve bir milyonun üzerinde öğretmeni etkileyen eğitim programları, kısaca ‘müfredat’ Milli Eğitim Bakanlığı’nın bir kaç sahte katılım gösterisiyle yukarıdan aşağı, sekter ve otoriter bir yaklaşımla değiştirildi. Üzerinde yıllardır çalışıldığı açıklanan bu değişimin en son sürükleyicileri Saray’ın desteğiyle Milli Eğitim Bakanı Yusuf Tekin ve bağlantılı tarikat ve cemaatler oldu.

Anımsayalım, siyasal İslamcı siyasetçilerin çok övündükleri iki okul türü vardı, kamusal eğitim içinde imam hatip ortaokul ve liseleri ile özel sektörde Gülen Cemaatinin okulları. Sayısı 1000’i aşan Gülen Cemaati okullarını ve cemaate ait 15 vakıf üniversitesini 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında siyasal iktidar kendisi için tehlike olarak görerek kendi eliyle kapattı, ancak eğitimin özelleştirilmesinden hiç vazgeçmedi. Kamuoyu da eğitimin neden özelleştirilmemesi gerektiğini pek az tartıştı. Şimdilerde özelleştirmelerin yol açtığı olumsuz etkileri yoğun biçimde yaşıyoruz. Eğitimde bir boyutu ile özelleştirmenin olumsuz sonuçlarını Gülen Cemaati okullarında gözledik. Sağlıkta özelleştirmeyi ise, kimi özel hastanelerdeki çürüme ve yoğun bakımda para için ölüme terk edilen bebek ölümleri ile karşılaştığımızda gördük. Kamu hizmetlerinin üretiminin “özel ellere” bırakılmasının acı sonuçlarını hem sağlık hem de eğitim alanında gözlemekteyiz.

İktidarın övündüğü ikinci okul türü ve düzeyi olan imam hatip ortaokulu ve liselerinin ve öğrencilerin sayısı hızla artsa da bir sınıra dayandı. Ayrıca imam hatip ortaokulları ve liseleri ile diğer okullar arasındaki ‘başarı’ farkı imam hatip okulları lehine hiç kapanmadı. İmam hatip ortaokulları ve liselerine devam eden öğrencileri bir yandan öte dünyacı, sırtını yeryüzüne dönmüş çocuklar olarak yetiştirmek isteyeceksiniz, öğrencilerin bedenlerindeki sevinci yok edeceksiniz, içinde devindiği yaşamı değersizleştirecek, bu yaşamı küçümseteceksiniz, bir yandan da ulusal ve uluslararası merkezi sınavlarda bu çocuklardan yüksek başarı bekleyeceksiniz! Böyle bir şey olabilir mi? Bu ancak, hem bu dünya hem de öte dünya diyen bir avuç ayrıcalıklı imam hatip liselerinde olabilir. Bu nedenle imam hatip liseleri arasında da büyük eşitsizliklerin olduğunu ekleyelim.

Maarif Modeli ile siyasal iktidar hedefini çok büyüttü, kapsam alanını genişletti. Maarif Modeli ile MEB imam hatip ortaokul ve liseleri ile sınırlı değil, tüm eğitim sistemini, tüm öğrencileri ve öğretmenleri hedefliyor. Siyasal İslamcı, Türkçü, erkek egemen ve doğa karşıtı, ‘yerli ve milli’ bir sistem’ vaadiyle tüm eğitimi makro düzeyde kuşatmak istiyor. Ancak eğitim yaşamının gerçekleri, okul düzeyinde mikro alanlarda olan bitenlerle yukarıdan belirlenmiş amaçlar her zaman örtüşmeyebilir, çoğu zaman örtüşmez. Bürokrasinin soğuk yüzü, okulun gündelik yaşamında karşılık bulmayabilir. Eşitlikçi ve özgürlükçü eğitim mücadelesi de hem makro hem de mikro alanlarda yaşamın bir parçası haline gelebilir, gelir.

(*) Prof. Dr. Nejla Kurul, Ankara Dayanışma Akademisi Üyesidir. Yazarın T24’teki yazılarından derlenerek, güncellenmiş, yeniden gözden geçirilmiş bir makaledir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli doğrultusunda 5 ve 9. sınıflara yönelik örnek ölçme araçları

Maarif Modeli'nin Niteliği

Maarif Modeli'nin temeli, 12 Eylül askeri darbesi ile atılmıştı, yaklaşık 22 yıldır devam eden AKP iktidarı ile çatı ve dış cephe inşa ediliyor. Sadece kısa bir süre önce olup bitenlere bakalım. Milli Eğitim Bakanlığı 2023-2024 Eğitim ve Öğretim Yılı'nın başlamasına bir hafta kala Haftalık Ders Çizelgesini hiçbir kamusal, demokratik tartışma yürütmeden zorla uygulamaya geçirmişti anımsayacağınız üzere. Ders çizelgesini inceleyenler şu cümleyi ifade etmeden edemediler. Laiklik ilkesi adeta rafa kaldırılmış! Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin aleyhte kararlarına karşın Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine ek olarak "Din, Ahlak ve Değer" seçmeli ders grubundan (5 ders) en az bir ders alma zorunluluğu getirilerek 'zorunlu seçmeli' (!) derslerin sayısı eğitim tarihinde zirveye ulaştırılmıştı. Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin Hayatı, Temel Dinî Bilgiler, Kültür ve Medeniyetimize Yön Verenler, Ahlak ve Yurttaşlık Eğitimi dersleri ortaokul programları içine yerleştirilmişti. Talim ve Terbiye Kurulu'na göre "Öğrencilerin "İnsan, Toplum ve Bilim", "Din, Ahlak ve Değer" ile "Kültür, Sanat ve Spor"

seçmeli ders gruplarının her birinden her yıl en az birer ders seçmesi zorunludur."

Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan Çevre Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum" kısa adıyla ÇEDES pek çok kentte uygulamaya geçirilmişti. Dolayısıyla, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli zaten uygulanmaya başlatılmıştı, hatta yeni eklenen derslerin ders kitapları bile hazırlanmadan yangından mal kaçırır gibi pratiğe geçirilmişti. Bu nedenle yeni program modeli için "MEB'in ne söylediğine değil, ne yaptığına bakalım" diyoruz. Disiplin toplumundan denetim toplumuna geçişin işaretleri çok açık! Okullar kapalı kutular değil, korporasyonlarla eğitim yönetiliyor. AKP il ve ilçe örgütleriyle itilen şikâyetçi veliler, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, dinci Tarikat ve cemaatlerin vakıf ve dernekleri, iktidarın elinin altındaki eğitim sendikaları birlikte çalışıyorlar.

Türkiye Yüzyılı Maarif Model'i eğitim programı taslağının hazırlanmasına 'yetkili' sendika dışında sendikaların katılımı yok. Siyasal

iktidarın eliyle kurulmuş ve 'yetkilendirilmiş' olan ve iktidarın arka bahçesi olarak çalışma yürüten sendikanın karar süreçlerine katılımının bir yandan demokratik olmadığı, diğer yandan da yetersiz olduğunu söylemek gerekiyor. Demokratik katılım süreçleriyle hazırlanmamış bir eğitim programının "tartışmaya açılması ve bunun için de bir hafta gibi çok kısa bir süre verilmesi de "sahte katılımcılık" anlayışının bir yansıması aynı zamanda. Bu savımızı doğrulayan gelişme Eğitim Bir Sen'in internet sayfasında "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Yeni Müfredat Taslağı Değerlendirmemizi Tamamladık!" manşetli paylaşımıdır⁽¹⁾:

"...2018 yılından itibaren kullanılan mevcut öğretim programlarını değerlendirdiğimiz "Öğretim Programlarının Değerler Yönünden İncelenmesi: Tespit ve Öneriler" raporumuzu 2023 yılı Kasım ayında Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileriyle, 25 Nisan 2024 tarihinde ise kamuoyuyla paylaştık. Ders kitaplarına yönelik incelemelerimizi ve analizlerimizi içeren "Ders Kitaplarının Değerler Yönünden İncelenmesi: Tespit ve Öneriler" isimli raporumuz da tamamlanmıştır."

Eğitim programlarını incelerken sadece "değerler" konusuna odaklanılmış olmasının da konuya ne denli dar bir zeminden bakıldığını açıkça ortaya koyuyor. Bir sendika "değerler" dışında bir şey söyleyemez mi? Sendikanın iddiasına göre İslami düşüncenin değerleri dışında başka bir değer yok! Sıkça kullandığımız, duyduğumuz eşitlik, adalet, özgürlük, demokrasi, cumhuriyet, dayanışma, laiklik, barış, insan hakları gibi ortak değerler yok! Özet olarak usul açısından son derece sorunlu bir program ile karşı karşıyayız. Eğitim programına eğitim fakültelerinin hangi düzeyde destek verdiğini bilmiyoruz ancak fakülte kurulları ve üniversite senatoları sessiz, yine dilsiz, duyuyor ve görmüyor!

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin hazırlık sürecine yeniden dönelim. Bakanlık 10 yıldan

(1) <https://www.ebs.org.tr/haber/turkiye-yuzyili-maarif-modeli-yeni-mufredat-taslagi-degerlendirmemizi-tamamladik/6071>

beri bu modelin hazırlık çalışmalarının sürdürdüğünü ifade ediyor, bu kadar uzun süreli bir çalışmanın sonunda ortaya çıkan metin "dağ fare doğurdu" denilecek nitelikte. Katılımdan ve kamusal tartışmalardan uzak, hazırlığının kapalı olarak yapıldığı anlaşılan bu taslak programı kimlerin, hangi akademisyenlerin hazırladığı belli değil! Ortaya çıkan metne Bakanlık ve 'yetkili sendika' dışında sahip çıkan yok!

Model, en azından iki katmanlı (dilimli) bir model yapısı ile oluşturulmuş: İlk olarak anaakım neoliberal bir eğitim yaklaşımının olduğu bir katman, ikincisi ise tehlikeli, tuzak ideolojik eklemelerin yapıldığı milliyetçi-muhafazakâr, cinsiyetçi bir katman. İlk katman için ana akım eğitim bilimcilerin ve öğretmenlerin çalıştığı anlaşılıyor, ikinci katmanında ise AKP-MHP iktidarının ideologları çeşitli eklemeler yapmışlar.

Eğitim programları ve öğretim alanındaki akademisyenlerin bazılarına göre Tasarım ile Öğrenme (Understanding by Design, UbD) adlı 'ithal' bir modelden yararlanılmış olup bu bir program geliştirme yöntemi değil modelidir. İnternette hızlı bir tarama yaptığınızda bu modelle ilgili olarak akademik çalışmaların bir hayli çok olduğunu görüyorsunuz:

Eğitim Programını Geriye Doğru Tasarlamak: Anlamaya Dayalı ve Öğrenme Çıktısı Odaklı Tasarım Milli Eğitim Bakanlığının ideolojik hedefleriyle oldukça uyumlu gözüküyor. İlerlemeci değil, geriye doğru bir tasarım modelinden yararlanılmış bu durumda:

1) Anlama ve öğrenme aktarımı için öğretme ve değerlendirmeye odaklanmak ve

2) Müfredatı bu uçlardan "geriye doğru" tasarlamak.

Maarif Modelinin Yol Açtığı Şiddet!

Düşüncenin şiddeti, ilerletici ve geriletici anlamda nasıl işler? Kimi düşünceler verili olana uyguladıkları ilerletici güçle, şiddet etki-

Fotoğraf, <https://m.turktime.com/haber/bakan-tekin-turkiye-yuzyili-maarif-modeli-ni-onayladi/687393> adresinden alınmıştır.

si ile yeniliği, özgürleştirici, eşit ve adil olanı ve nihayetinde özgürleştirici hareketi açığa çıkarırlar. Kimi düşünceler de akıp giden yaşamın önüne ölümden yana kavramlar dizer, çitler çeker, duvarlar örerler, yaşamı yeni olana kapatırlar, bu bir şiddettir, ancak hareketi önleyen bir şiddet! Ya, ya da ile ayrılmış ikiliğin arasında çok sayıda çizgiler, tonlar, renkler bulunur.

Siyasal iktidarın eğitim politikalarındaki yanlışlar devam ediyor. Eğitim alanında, eğitim programları değişimi ile iktidar bloğu daha büyük bir oyuna girişti. “Türkiye’yi krizden krize koştursak da madem yaklaşık çeyrek yüzyıl sonra hala iktidardayız, tüm okulları imam hatipleştirelim mi” diyorlar? Yoksa resmi eğitimin ağırlıklı olarak dinselendirilmesiyle imam hatip okullarına gerek olmadığını mı düşünmeye başladılar? Bir okul türünün farkı ortadan kalkarsa bu okul türü varlığını neden sürdürsün

ki? Nostaljinin bulanık sularında, farkını sadece kavramdan, adından, soyut olandan alan bir okul türüne sahip çıkmak da her zaman onu eleştiriye açık hale getirir.

Ezcümle bu ‘müfredat değişikliği’yle, yani Maarif Modeli ile eğitim programları haritasına siyasal İslamcı, milliyetçi, cinsiyetçi güçlü bir fırça darbesi atılmış oldu. Bu değişimin etkileri domino etkisi ile pek çok alana yayılacak gibi gözüküyor. Milyonlarca öğrenci iktidarın düşlerinin kullanışlı nesnesi haline getirilmek isteniyor. Daha açıktan söylenen “kindar ve dindar bir nesil yetiştirme” fikri, daha makul gözükken “yetkin ve erdemli insan yetiştirme”ye evrilmiş olsa da yeni okul pratiği içinde asıl amacın dindar, kindar, boyun eğen bir nesil yetiştirme olduğu anlaşılıyor. Çoklu krizlerin mimarı ve mağduru olan AKP bir yandan zoru, dışlamayı, ayrıştırmayı sürdürürken bir yandan da rıza üretmeye çalışıyor.

Maarif Modeli Eğitimin Bileşenlerini Nasıl Etkiler?

Maarif modelinin önce genel etkilerini sıralayalım, sonra da detaylandıralım. Bu müfredatın değişimi, milyonlarca ders kitabının basımı ile ciddi bir pazar ortaya çıkaracak, kamu kaynakları ile pek çok yayınevi zenginleşecektir. Yeni eğitim programı çerçevesinde hazırlanmış milyonlarca ders kitabı milyonlarca evin mütevazı kütüphanesinde yer tutacak, velileri de etkileyecektir. Bir milyonun üzerindeki öğretmenin bilgi, beceri ve tutumları değişecek öğretmenlerin önceki vasıflarının değeri azalacak, öğretmenler programa uyum sağlamak için çaba göstereceklerdir. Eğitim fakülteleri öğretmen yetiştirme programlarını gözden geçirmek durumunda kalacaklardır. Yine öğretmenliğin istihdam yapısı değişecek, şanslı branşlar ortaya çıkacaktır. İşsiz öğretmenler, kendi ifadeleriyle ataması yapılmayan öğretmenler başka bir umutsuzlukla karşı karşıya olacaklardır. Ve eğitim alanının bileşenleri daha nice etkilerle karşılaşacaklardır. Peki, iktidar uygulamalarıyla etki eder, ancak eğitimin bileşenleri etkinin edilgen alıcıları mıdır? Kuşkusuz hayır!

Peki, sunulan ağaçsı model ile Maarif Modeli, mevcut temsili düzeni, hiyerarşiyi, ayrımları ve eşitsizlikleri sürdüreceğinin güvencesini vermiyor mu? Bir başka deyişle önceden belirlenmiş ya da verili bir bütüne sürekli eklenen bir eğitim içeriği ve ifadesi ile karşı karşıyayız. Bu nedenle, heyecan yaratan, çoğul, yeni söylemler inşa eden, üretken bir alan da açamıyor model.

Maarif Modeli, çocukların ve eğitim programlarını dersliklerinde işleyecek olan öğretmenlerin zihin ve duyu durumlarına, “yerli-millî” olanları yerleştirme vaadi ile işliyor; programlar kendini sanat, bilim ve felsefeye kapatıyor. Oysa bilim, felsefe ve sanat, yaşam üzerine düşünür, düşünürken onu dönüştürür. Sanatın, felsefenin ve bilimin gücü, hayatın ne olmak durumunda olduğu değil ne olabileceğine dair fikir üretebilmesindedir. Bu nedenle modelin di’li geçmiş zamanlı “yerli-millî” olanı,

er ya da geç, okulun içinde yeni ve farklı olan sanat, bilim, felsefe ile karşılaşacaktır. Hem öğretmenler hem de öğrenciler, bilim, sanat ve felsefenin farklı olanlarının farkındadırlar, insanlık onuru da onlardan vazgeçmelerini engelleyecektir.

Direnç olmadan modeli hayata geçirmek için de derslerin yer aldığı metinlerde realizmin ve pragmatizmin kimi tınlamaları var. Ortak metinde ifade edilen beden ve ruh ikiliği, sonsuzluğu ifade eden ruh anlayışı ile sonlu varoluş olan bedene işaret ediyor. Dünyevi bir eğitim modeli değil, öğrencileri bu dünya için etkinleştiren, geliştiren, özgürleştiren ve güçlendiren bir program değil “öte dünyacılığın” edilgenliği içine iten dindar/kindar/itaatkar bir nesil yetiştirme kavrayışı “yetkin ve erdemli insan” ile süslenmiş sadece. Ancak eğitim programları içinde çok sık geçen “telkin etme” anlayışı bir endoktrinasyon amacını ortaya koyuyor. Böylece çocuklar ve gençler manipüle edilerek iktidarın isterleri doğrultusunda seçimler yapmaya, iktidarın ideolojik amaçlarını izlemeye yönlendirilmek isteniyor. Yerel seçimler sonrasında siyasal gücünü önemli ölçüde yitiren AKP, eğitim programlarını iktidarının ideolojik aygıtı olarak kullanmaya devam etmek istiyor.

Eğitim programları geliştirilirken mutlaka hangi sorunlar nedeniyle yeni bir programa gereksinme duyulduğu, nasıl bir eğitim gereksinmesi olduğu hakkında çalışmalar yürütülür, araştırmalar yapılır. Program taslağı sunulurken de giriş kısmında eğitim programlarını yenilemeye neden gereksinme duyulduğu açıklanır. TBMM’ye gelen tüm yasa tasarılarında da olduğu gibi Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde böyle bir yaklaşım yok! Yaklaşık 22 yıldır iktidarda bulunacaksınız sonra da böyle eleştirel bir giriş yapacaksınız! Önceki eğitim modeli ve yaklaşımı ile Maarif Modeli’nin yaklaşımını “farklı” ortaya çıkaracak biçimde kamuoyuna anlatmanız gerekir. Ancak bu açıklığın olmadığını görüyoruz. Siyasal iktidarın bakış açısından neo-liberal eğitim süslemeleriyle bezense de idealizmin, eğitimin felsefi temelleri açısından

dan da Daimicilik akımının bayrağı dikilmiş Maarif Modelinde! İktidarın yapıp ettikleri, örneğin haftalık ders çizelgesinde din derslerinin ağırlığını artırmak ve ÇEDES Protokolü bunu açıkça ortaya koyuyor zaten.

Eğitimin pratik koşullarından son derece uzak bir program yapılması var. Okul öncesinde öğretmen gözlem formunu incelediğinizde öğretmenlerin yapamayacağı o kadar çok çalışma sıralanmış ki! Masa başında hazırlanmış, eğitimin koşulları gözetilmemiş ve öğretmenlerin katılımı sağlanmamış, dersin niteliği, öğrencilerin gelişim düzeyi, yaşı dikkate alınmamış bir program ile karşı karşıyayız. Bir kalıp hazırlanmış ve bu kalıp her ders içeriğine giydirilmiş!

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin görmediği, görmek istemediği çocuklar ve gençler var. Şehirlerde toplumsal ve sınıfsal ayrışma nedeniyle yoksul ailelerin çocuklarının gittiği "unutulmuş okullar"da okuyan yüzbinlerce yoksul çocuk ve genç var. Her gün toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile karşı karşıya kalan milyonlarca kız çocuğu var. İstanbul Sözleşmesi yürürlükten kaldırılınca okullarda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun adı bile geçmiyor. Anadili, kültürü, inancı farklı olan milyonlarca çocuk ve genci Maarif Modeli görmüyor. Mülteci çocuklar var. Özel gereksinmesi olan çocuklar var.

Türkiye'de yaşayan her çocuk ve genç eğitim hakkına sahip olmalıdır. Nitelikli, bilimsel, laik, demokratik, cinsiyet eşitlikçi, anadilinde, vergilerle finanse edilen (parasız), kamusal bir eğitim görmek her çocuğun ve gencin hakkıdır. Eğitim programları bu duyarlılığı geliştiren bir çerçevede ele alınmalıdır. Bu konuda eleştirel eğitim yaklaşımları çocukları ve gençleri geliştiren, güçlendiren ve özgürleştiren eğitim kuramları ve uygulamaları geliştirmektedir. Okulu demokratik, zengin, canlı ve çoklu karşılaşmaların olduğu bir öğrenme ortamı, derin bir tartışma ve söylem alanı, daha da önemlisi yaparak yaşayarak eyleyerek öğrenilen bir mekân ve sevinçli bir karşılaşma alanı haline getirmek mümkündür!

Maarif Model'ine asıl yanıtı okullarda öğretmenler, veliler ve öğrenciler verecektir. Çocukların ve gençlerin üstün yararı bağlamında yan yana gelebilmeyi, güçlü ittifaklar oluşturabilmeyi başarmış eğitim sendikaları başta olmak üzere eğitimin bileşenleri yaşamdan yana bir eğitim için hem düşünce hem de eylem bakımından harekete geçtiğinde iktidarın giydirmeye çalıştığı tek tip elbise askıya alınacaktır. Şairin dediği gibi, yaşadıklarımızdan öğrendiğimiz bir şey var, hayatı iktidarın kavramları değil, yaşamın, eğitimin bileşenlerinin gerçek hareketi, güçleri, istekleri, arzuları, arayışlar doldurur. Pablo Freire'nin ifade ettiği gibi,⁽²⁾ iktidarın "boyun eğdirme, böl ve yönet, kültürel istila, manipülasyon (hileli yönlendirme) tuzaklarına düşmeden çoğul karşılaşmalara açık "işbirliği, özgürleşme için birlik, örgütlenme, kültürel sentez" için öznellik üretimlerine devam etmeliyiz. Karşılaşmaları Örgütlemeliyiz!

'Modelin' Reddine İlişkin Tabandan Gelen Etkiler

Maarif Modeli gibi, eğitim tarihi, değişim arzusunun tabandan değil yukarıdan aşağıya inşa edildiği reformlar ve modellerle doludur. Bir eğitim politikası, siyasal partiler, eğitim sendikaları, veli dernekleri gibi tarafların etkin görüşmeleriyle, ihtiyaç belirleme çalışmalarıyla, araştırmalarla talepler ortaya konulmadan bütünsel ve tümel bir yaklaşımla savunulan her görüş sınıfta kalmaya mahkumdur. Maarif Modeli de, eğitimin mikro biyopolitiğinin coğrafyasında, olayların içsel derinliği ve karmaşıklığında, gündelik okul pratiğinde, sonsuz farkın içinde sınınanacaktır. Ancak daha şimdiden öngörülebilir eğilimler var. Tüm çeşitliliği ile akıp giden okul yaşamı ve öğrenme süreçleri, Maarif Modeli'ni aşacaktır. Modelin okuldaki gündelik yaşamın canlanmasına, güçlenmesine ve gelişmesine etkisi olmayacak gibidir, heyecan yaratan model hakkında konuşulandır. Eğitim programı, çoğul, canlı ve dinamik bir yaşama tek tip elbise olarak giy-

(2) Paulo Freire Ezilenlerin Pedagojisi, 7. Basım, Ayrıntı Yayınları.

dirilemez! Öğretmenlerin okullarda önlük giymeye reddetmeleri gibi, gücünü yaşamdan, tabandan almayan bu program hakkında da reddiyeler başlayacaktır.

Otoriter anlayışın okul düzeyinde, yani sahada bir karşılığı yok. Çünkü anlamak için okullarda, eğitim sürecinin içinde yaşamak gerekiyor. Siyasal iktidarın merkezden gürlmesi okullara titreşimler olarak yansır. Eğitim programları yaşamdan kopuk olursa okullarda iktidarın sesi duyulmaz. İktidar, eğitim programlarının yenilenmesi iddiasıyla sadece varlığını bir kez daha geçici bir süre hissettirir. Bu program öğretmenlerin ve öğrencilerin gerçek gereksinimlerinden uzaktır. Öğrenciler “sınıflar kalabalık” diyor, Bakanlık yeni okul yok, eğitim yatırımlarını azaltacağım, ama size “değerler eğitimi” vereceğim diye karşılık veriyor! Öğrenciler bir öğün ücretsiz öğle yemeği ve içme suyu talep ediyor, MEB onlara bir eğitim programı taslağı sunuyor. Yolsuzluk, yasaklar, yoksulluk zirve yapıyor, ülke ciddi çoklu krizin içinde, MEB “iyi düşünelim iyi olalım!” diyor, alın size “değerler eğitimi” diyor. Kamusal tartışma yürüten bazı akademisyenlerin ifade ettiği gibi “Maarif modeli anlaşılıyor, karmaşık, telkinci, buyurgan, sadeleşme değil bir yoğunlaşma var, çok karışık, öğrencinin yaşını ve gelişim düzeyini, dersin niteliğini göz ardı etmiş, şabloncu, kopyacı” gibi nitelemelerle anılıyor. Bu kısmı biraz daha açalım.

Maarif Modeli ortak metindeki cümlelere bir bakalım:

“Köklerden geleceğe”

Eğitim birçok bileşeni olan bir bütündür. Bir ayağı geçmişte duran eğitimin diğer ayağı insanlığın geleceğine ufuklar açan bir kapıdır. Millî ve manevî değerler manzumesi ile maddî gelişmenin zirvesini hedefleyen bu süreçte temelî milletimiz oluşturur. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli; öğrenci profili, beceriler çerçevesi, erdem-değer-eylem modeli, sistem okuryazarlığı, alana ait bilgi kümeleri bileşenlerinden oluşan bütüncül bir modeldir.

Bu cümleler meslekte uzmanlaşmış bir öğ-

retmene ne anlatıyor? Eğitim çok bileşenli ancak cümlelerin akışından çokluğu adeta yok etmeye çalışarak onu “bütün”leme ve “bir”e çevirme arzusunu hissetmiyor mu öğretmenler ve eğitim emekçileri? Farklı yaşlardaki çocukların bir ayağını yüzyıllar öncesine, geçmişe diğer ayağını da geleceğe bırakmasını talep ettiğinizde, “yeryüzünde”, “şimdi ve burada” yaşamaya yoğunlaşan çocuklar iktidarın bu arzusuna nasıl cevap verecekler? Çocukları yok sayan bir eğitim felsefesi ile karşı karşıyayız. İktidarın istediği biçimde yaşamayan, merkezden kaçan insanı sabitleme kısıncı ile hareket eden bir model yaşamdan yana olabilir mi?

Siyasal iktidarın çok eleştirdiği modernleşmenin ikiliklerini Maarif Modeli ortak metinde devam ettiriyor. Nasıl mı? Bir yanda “millî ve manevî değerler manzumesi”, diğer yandan “maddî gelişmenin zirvesi”! Adalet, eşitlik, demokrasi, sosyal gelişme ve cinsiyet ayrımcılığı, işçi hakları gibi uluslararası endekslerde dibe doğru giden Türkiye’de her yaştan yurttaşları “millî ve manevî değerler manzumesi” içine bırakarak küçük bir azınlığı ise “maddî gelişmenin zirvesine” taşıma arzusunu hissetmiyor mu eğitim emekçileri! Maarif Modeli ana akım eğitim bilimlerinin kimi kavramlarını eğip bükerek eğitime dair neoliberal varsayımlarını yinelemekten vazgeçmiyor. Özgünlük arayışındaymış, siyasal İslamcı düşüncenin özgün bir çalışmasıymış gibi sunulan Maarif Modeli’nin üzeri biraz kazınınca, altında zenginini kollayan, emekçileri oyalayan demokrasi-den iyice uzaklaşmış kapitalist bir eğitim anlayışını fark etmeyecek mi eğitim emekçileri?

Sonuç Yerine

Her bütünlüme düşüncesi, farkı, özgünlüğü, yaratıcılığı yok eder. Maarif Modeli sınır tanımadan akan yaşamı sekteye uğratabilir, ancak durduramaz. Çünkü doğada belirlenmiş bir varlığa sahip olan tüm tekil varlıkların, varlığını sürdürmeye ve var olma direnci göstermeye hem güçleri hem de hakları vardır. Bu durumda bizler bir milyonun üzerinde eğitim

emekçisinin ve 20 milyon öğrencinin/bedenin sınırsız yapabilme gücünü (potentia) düşünmeliyiz. İnsan olmaktan doğan haklar okulun içinde cesaretle ve sevinçle yaşama geçirilebilir. Çocukların ve genç insanların yaşam gücü tüm öğrenme alanlarında hareket ediyor, yani devinim halinde. Öğrencilerin ve öğretmenlerin biyopolitik gücünün, taleplerinin, arzularının, düşlerinin ortak yaşam alanı içinde etki üretmeye başlamasıyla siyasi iktidarın gücü (potestas) eğitim sürecinde pekâlâ talileşebilir, iktidarın toplumsal alandan etkilenmesi sağlanabilir.

Kabul etmeliyiz ki okullar ve üniversiteler iktidar alanları değil, tüm çeşitliliği ile eğitim toplumunun müşterek alanlarıdır. Bu alanlarda yapabilirliklerimiz gücümüzdür, etkin etkilenmeler içinde güçlenerek yapabilirliklerimizi çoğaltmalıyız. Spinoza'dan esinle bizleri edilgenliğe yönlendiren korku, hınç, kibir ve kin gibi kederli duyguları bir yana bırakmalı sevinç, merak, icat üreten etkin etkilenmeler içinde olmalı ve karşılaşmaları örgütlemeliyiz. Pratiğin akıllı ve kuramın heyecanı ile okullarda oluş içinde olmalıyız.

• Olası işe saha (yerel/lokal) aspirasyon sistemi ile havalandırılmamalıdır. Sahanın iyi bir havalandırılması yapılmalıdır.

• Gıysilere, yüz ve vücutta gelen, biriken tozlar basınçlı hava vb. ile değil (tıpkı evlerdeki vav-mizlenmelidir. Kullanılan at tırnı koruyucu kıyafet kullanılmamalı ve vücutta toz ve kire maruz kalan alanları su ve sabunla yıkanmalıdır.

• Parmaklardaki kan dolaşımının daha iyi olması için **sık molalar verilmeli** ve parmak egzersizleri yapılmalıdır.

• Darbeli matkapları ve aksesuarlarını üreticinin verdiği talimatlara göre kullanılmamalıdır.

• Elektrik uzatma kordonu, her işbaşı öncesi kontrol edilmeli, arızalı olanlar kullanılmamalı, elektrik alınan panoların kaçak akım röleleri olmalıdır.

• İşyerinde ve eski konutlarda onarım tamirat işyerinde ve eski konutlarda onarım tamirat ve tadilat (renovasyon) işini yapan işçilerin; bu işin tehlikelerini bilen ve sahada çalışma koşullarını ve şartlarını gözlemleyen işyeri hekim(ler)i tarafından işe giriş ve periyodik sağlık muayeneleri yapılmalıdır.

• İş sağlığı ve güvenliği eğitimi; yapılacak işin tehlike ve risklerine uygun şekil ve yeterli sürede iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi tarafından birlikte verilmeli, eğitim konuları, ölçme değerlendirilmeler kayıt altına alınmalıdır.

• İşe başlamadan önce sahanın ve yapılacak işin riskleri işyeri hekiminin de içinde bulunacağı bir ekip tarafından değerlendirilmeli ve belirlenecek önlemler alınmalıdır.

• Çalışılacak yer kararlık işe, işe uygun aydınlatma yapılmalıdır.

• Darbeli matkabı göğüs hizasından veya omuzlardan yukarı kaldırarak çalışma olması ilgilidir ise mutlaka platformlu merdiven kullanılmamalıdır.

• Çalışmaya başlamadan önce çalışma alanında üzeri örtülü elektrik kablosu, gaz ve su borusu bulunup bulunmadığı kontrol edilmeli. Hatların gaz, elektrik ve su bağlantıları kesilmelidir.

• Darbeli matkap (hilti) ile çalışırken; toz maskesi, güvenlik gözlüğü, kaymayan güvenlik ayakkabısı, koruyucu kask (barett), toz maskesi ve kulaklık (kulak koruyucusu) gibi kişisel koruyucu donanımlar (ekipmanı kullanınlar ve o saha içerisinde bulunanları tarafından kullanılmamalıdır.

• Uygun, uzun kollu (mevsime uygun) iş elbisesi (kıyafetler) giyilmelidir. Bol kıyafetler giyimemeli veya yüzük gibi takılar takılmamalıdır. Saçlar, kıyafetler ve eldivenler hareket eden parçalardan uzak tutulmalıdır.

• Aşırı bir duruş sağlanmalı ve ekipman her zaman dengeli tutulmalıdır.

Ne yapılmalı ?

İKİ DAKIKA DÜŞÜN > Sayfa 39'un yanıtı

Mesleki liseleri ve MESEM'lerdeki eğitim süreçleri hakkında meslek lisesi öğretmenleri ile bir söyleşi:

“Mesleki Eğitimin İçin Boşaltılıp Öğretmenler Tepeden Belirlenen İçeriğin Uygulayıcısına İndirgendi”

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı olarak bugüne kadar hükümetin mesleki eğitim politikaları üzerine çok söz söyledik. Özellikle de çıraklık sisteminde çocukların mesleki eğitim almaktan çok işçi olarak çalıştırıldığını ileri sürdük. Bunu yalnızca hükümetin uygulamaya koyduğu politikaları kâğıt üzerinde eleştirerek değil, saha araştırmalarından elde ettiğimiz bilgi ve bulgulara ve de sahadaki doğrudan gözlem ve tanıklıklarımıza dayanarak yaptık. Ancak, bugüne kadar konunun doğrudan muhataplarından biri olan öğretmenlerin sesine yeterince kulak vermediğimizi fark ettik ve bu söyleşiyi söz konusu eksikliği gidermeye yönelik bir ilk adım olarak attık diyebiliriz. Bu bağlamda meslek liselerinde görev yapan dört öğretmenle söyleşi yaptık. Öğretmenlerden biri motorlu araçlar teknolojisi, ikisi elektrik-elektronik ve biri de İngilizce öğretmeni. Motorlu araçlar teknolojisi öğretmeni 11 yıldır, elektrik-elektronik öğretmenlerinin biri 28 yıldır ve diğeri 14 yıldır ve İngilizce öğretmeni de 22 yıldır (son 10 yıldır meslek lisesinde çalışıyor) bu mesleği yapmaktadır. Söyleşinin aşağıdaki yazıya dökülmüş halinde motorlu araçlar teknolojisi öğretmeni MATÖ, elektronik öğretmenleri EEÖ-1 ve EEÖ-2, İngilizce öğretmeni de İÖ olarak anılmaktadır. Söyleşi yaptığımız öğretmenlere ve söyleşileri yapmamıza aracılık edenlere böylesi bir konuda emeklerini ve değerli görüşlerini esirgemedikleri için teşekkür ederiz. Ancak, görevlerine devam ediyor

olmaları nedeniyle, düşünce ve ifade özgürlüğünün olmadığı ülke koşullarında başlarına iş açmamak adına biz onların isimlerini okurlardan esirgemek durumundayız.

#Türkiye'nin iktisadi kalkınması açısından en temel sorunlardan birinin nitelikli ara eleman eksikliği olduğu yıllardır dillendiriliyor. Meslek liseleri bu eksikliği neden gideremiyor?

EEÖ-1: Bunun birkaç nedeni var. Öncelikle burada mesleki ve teknik eğitimin öneminin halk tarafından anlaşılmamış olması bunun önemli nedenlerinden birisi bana sorarsanız. Çünkü çocuklar genelde ortaokulu bitirip liseye geçecekleri zaman iki seçenek arasında kalıyorlar. Mesleki ve teknik eğitim mi almalıyım? Yoksa normal liseye mi gitmeliyim? Normal lisenin açılacağı kapı üniversite. Birçok aile çocuklarını genelde normal liseye yönlendirmeyi tercih ediyor. Meslek lisesini çok istemiyorlar. Buradaki bakış açısı genelde şöyle; çoğu insan çocuğunun temiz iş yapmasını, takım elbise giyinip kravat takarak masa başı çalışmasını istiyor. Meslek liseleri bu açıdan cazip görülüyor. Mecbur kalanlar geliyor meslek lisesine ve bu da meslek lisesinin akademik alt yapısını zayıflatıyor. Öyle ki, dört işlem bilmeyen öğrencilerle karşılaştığım oluyor ve benim alanımda bu durum birçok konuyu öğretmeyi çok zor hale getiriyor aslında öğrenciye. İkincisi ise hükümetin bakış açısı. Hükümet mesleki eğitime hep çok önem verdiğini söylüyor ama gerçekte yeterli kaynak aktarılmıyor. Bu

da meslek liselerinin teknik olarak da alt yapısının yetersiz kalmasına neden oluyor. Birçok meslek lisesi temel demirbaşlardan bile yoksun, temel malzeme ihtiyaçları karşılanmıyor. Olan meslek liseleri de zaten artık biraz demode olmuş, teknolojik anlamda geri kalmış cihazlarla, materyallerle eğitim yapmak zorunda kalıyorlar. Dolayısıyla bu da tabii oradan çıkan kişinin yeterince gerekli niteliklerle donatılmamasına neden oluyor.

MATÖ: Öğrenciler yaptıkları tercihlerin farkında değiller. Bu nedenle mezuniyet sonrası da mezun oldukları alanda çalışmıyorlar. Örneğin, mezun olan 20-25 öğrenciden mezun olduğu alanla ilgili bir iş yapanların sayısı 3-5'i geçmiyor. Meslek liselerine kıyasla MESEM'lerde sonraki süreçlerde iş devamlılığının daha fazla olduğu karşımıza çıkıyor. Bu, daha çok mecburiyetten böyle, MESEM'e giden çocuklar hem mesleki hem de sosyal olarak daha dar ve kapalı bir eğitim sürecinden geçiyor olmalarının bunda etkili olduğunu düşünüyorum.

İÖ: Meslek liseleri sürekli geriye gidiyor. Kendi öğrencilik yıllarıma kadar geri gidip bir değerlendirme yaparsam, bizim zamanımızda meslek lisesi öğrencileri hem meslek derslerini hem de diğer dersleri öğreniyordu. Bundan on yıl öncesinde ikisi birarada olmamaya başladı, şimdi ise öğrenciler ne mesleki dersleri ne de diğer dersleri öğreniyor. Bu, temelde öğrencilerden kaynaklı değil, eğitim politikaları ve meslek liselerinin altyapısından kaynaklı. Uygulama sınıflarının gereksinimleri artık devlet tarafından karşılanmıyor, öğretmenler kişisel ilişkilerini kullanarak uygulama eğitimi için gerekli malzemeleri dışarıdaki işletmelerden temin etmeye çalışıyor. Sonuç olarak bilinçli, sistematik politikalarla meslek liseleri, içleri boşaltılarak işlevsiz hale getirildi.

Mesleki eğitim politikaları ve programları oluşturulurken bu sürecin baş aktörlerinden biri olarak sizin görüşleriniz alınıyor mu? Uygulamada teknik ve pedagojik olarak özerklik sahibi misiniz, yoksa bütünüyle sizin dışınızda belirlenmiş teknik içeriğe ve pedagojik yaklaşıma mı uyum zorundasınız?

EEÖ-1: Sadece mesleki ve teknik eğitimle ilgili değil aslında genel olarak eğitim politikaları belirlenirken ne öğretmenlerin ne de diğer paydaşların görüşleri alınıyor. Bunu birçok şeyde gördük son müfredatta da gördük örneğin. Müfredat hazırlanırken hiçbir şekilde öğretmen camiasının, eğitim çalışanlarının, eğitim sendikalarının, eğitimle ilgili kuruluşların görüşü alınmadı. Alındıysa bile çok küçük bir azınlığın alındı diye düşünüyorum. Sadece ne oldu, mesela müfredat tartışmalarında son aşamada çok kısa bir süre bir haftalık bir süre zarfında bunu okuyun, değerlendirin, anket vari bir geri bildirim istendi. Dolayısıyla tabii bu mesleki ve teknik eğitimde de aynı, değişen bir şey yok. Pedagojik olarak da her şey Bakanlık tarafından belirleniyor tabiki. Örneğin, geçen sene sınavlara ilişkin bir değişiklik yaptılar ve artık test değil klasik sınav yapılmasına karar verdiler. Bize herhangi bir söz ya da takdir hakkı tanınmıyor.

EEÖ-2: Müfredat ve pedagojik içerik bütünüyle merkezden belirleniyor. Ben de meslek lisesi mezunuyum bu arada. Eskiden atölye derslerinde uygulama çok daha yoğundu. Eskiyeye kıyasla şimdi iki temel sorun var. Birincisi, normal şartlarda meslek liselerinde uygulamanın daha fazla olması gerekirken teorik derslerin sayısı artmış ve ikincisi de müfredat çok yoğunlaştırılmış durumda. Bu yoğunlukla baş etmeye çalışıyoruz, dolayısıyla inisiyatif kullanmamıza fırsat da yok maalesef.

EEÖ-1: Biz ilk başladığımızda meslek liselerinde teorik derslerle pratik dersler ayrıydı. Şimdi aynı derste hem teoriyi hem uygulamayı vermek zorundayız. Dolayısıyla aslında birçok derste teorik konulara boğulup uygulamaya zaman bulamıyoruz. Eskiden teorik dersler ayrıydı, ayrıca atölye dersi vardı. Haftada iki gün çocuk mesela atölye dersine giriyordu. Üç

gün teorik dersleri görüyordu, o üç günkü anlatılan konuların iki günde atölyede uygulamasını yapıyordu. Tüm gün atölyede oluyordu o iki gün boyunca. O zaman tabii uygulamalara daha çok vakit ayrılabilirdi.

EEÖ-2: Şu anki şartlarda uygulamaları yapamayacak hale getirdiler meslek liselerini. Malzeme göndermeyerek yaptılar bunu, yani donanım yetersizliğinden. Donanım eksikliği çok fazla. Benim bu çalıştığım yedinci meslek lisesi. Ben çok okul değiştirdim. Burası en kötüsü ama hepsinde de aynı problemler var ve bence bu bilinçli ve sistematik olarak yaratılan bir durum.

EEÖ-1: Ben de aynı şekilde bilinçli ve sistematik olarak yaratılan bir durum olduğunu düşünüyorum. Çünkü ortadaki sorunu görmemek olanaksız yani sorun o kadar büyük bir sorunki hakikaten ayyuka çıkmış durumda, hani sağır sultan duydu derler ya o durumda. Onun için hani bunun farkında olmamak olanaksız.

MATÖ: Bugüne kadar yalnızca birkaç anket uygulandı ama anket sorularına verdiğimiz cevapların dikkate alındığını düşünmüyorum. Biz öğretmenler bu süreçlere aktif olarak dahil edilmiyoruz. Yukarıdan belirlenen bir çerçeve öğretim programı var, ona göre hareket etmemiz gerekiyor. Konuları nasıl anlatmamız, hangi argümanları kullanmamız gerektiği vs hepsi belirtilmiş durumda, eğitim sisteminin geneli de böyle, biz sadece uygulayıcı olarak devreye giriyoruz.

İÖ: Öğretmenler ne genel ne de mesleki eğitim politikaları ve uygulamaları oluşturulurken sürece dahil ediliyor. Öğretmenlerden görüş alınmadığı gibi, günümüzün popüler lafıyla, diğer paydaşlardan da görüş alınmıyor, örneğin sendikalardan, öğrencilerden, velilerden hiç görüş alınmıyor. Siyasal iktidarın soran, sorgulayan, araştıran, kendini geliştiren nitelikli bireyler yetiştirme gibi bir amacı yok, tam tersine itaat eden, sormayan, sorgulamayan,

kendisine sunulanı kabul eden niteliksiz nesiller yetiştirmek istendiği için bunlar yaşanıyor. Pedagojik olarak 2005 yılına kadar dersleri nasıl yürüteceğimiz ve nasıl sınav yapacağımız konusunda görece özgürdük ve özerkliğimiz vardı. Bu yıldan itibaren hem dersleri yürütme biçimi hem de sınavlar tek tipleştirildi ve öğretmenler geçmişte öğretmenken şimdi birer teknisyene dönüştürüldü.

MESEM'ler ve çıraklık eğitimi hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

EEÖ-1: Bir defa MESEM'lerde yapılanı bir mesleki eğitim olarak nitelendirmek mümkün değil. MESEM'lerde öğrencilerin eğitimi tamamen işyerlerine bırakılmış durumda ama işverenler buna bir eğitim gözüyle bakmıyor, bir iş ilişkisi olarak görüyorlar. Haftada bir gün okula gelmeleri çok yetersiz zaten. Onun için ben MESEM'lerde zaten hiç öğrenemediklerini düşünüyorum açıkçası. Orada çok ciddi bir sıkıntı var. Dolayısıyla nitelikli işgücü yetiştirme anlamında meslek liselerinin dolduramadığı boşluğu MESEM'lerin doldurması mümkün değil. MESEM'leri özellikle buralara giden çocukların yaş grubu itibarıyla değerlendirdiğim zaman doğru bir uygulama olmadığını düşünüyorum açıkçası. Çünkü 14, 15, 16 yaşlarındaki çocuklar gerek fiziksel gerek ruhsal olarak iş ortamına uygun durumda değiller. Benim kanaatime göre, o yaşlardaki çocukların okul sıralarında arkadaşlarıyla oturup şakalaşarak, teneffüste koşturarak yetişmesi, akran gurubuyla birlikte sosyalleşerek büyümesi gerekiyor. Yani hem fiziksel olarak hem psikolojik olarak o iş ortamının ciddiyetini kaldırabilecek durumda değil çocuklar. Nitelikli işgücü yetiştirme sorununa ancak meslek liseleri içerisinde çözüm bulunabilir.

EEÖ-2: Yaş konusu bence de temel önemde, örneğin, 9.sınıftaki çocukları partonları Cumartesi işe gel diye zorladığında, bu çocuklar genelde gelip ağlıyor bize ya da gitmek zorunda hissediyor kendini ama 12.sınıftakiler gittiğinde yaş farkı olduğu için itiraz

edebiliyor, karşı çıkabiliyor, gitmiyor gerekirse işyerini değiştirmeyi bile göze alabiliyor.

EEÖ-1: Sanayideki birçok kişi çocuk küçük yaşta gelsin ki bize onu istediğimiz gibi eğelim bükelim diye bakıyor. Ama bu pedagojik açıdan doğru bir yaklaşım değil. MESEM'de yaşadığımız en büyük sorun bu. Orada çocuğun başındaki usta, çocuğu yetiştirmekle sorumlu olan kişi, pedagojik olarak bakmıyor olaya. Tamamen oradaki işlerin yürümesi açısından bakıyor ve çocuklar çok uzun süre çalıştırılıyor. Olaya pedagojik olarak bakmayan bir usta öğretici çocuğu normal bir işçi olarak görüyor dolayısıyla çocuğun dinlenme ihtiyacını karşılamıyor. Çocuk uzun süre çalışıyor yoruluyor, dikkati dağılıyor bunun sonucunda da bir takım iş kazaları yaşanıyor. Biz eğitimciler olarak olaya pedagojik olarak bakmak durumdayız. Yani 14-15 yaşındaki bir çocuğun ezilmesi, iş ortamında şekil verilmesi zaten iyi insan yetiştirmek, kişilikli insan yetiştirmek açısından uygun değil her şeyden önce. Kaldı ki ben bir de bu olaya şu açıdan bakıyorum, bugün baktığımız zaman emeklilik yaşı 65. 15 yaşında çalışma hayatına atılan bir insanın 50 yıl çalışması lazım emekli olabilmesi için. Bunun, insanın kaldırabileceği bir şey olmadığını düşünüyorum. Yani bu ileri yaşlarda da birtakım sorunlara neden olabilir. Psikolojik anlamda veya iş ortamında işyerinde birtakım sorunlar yaşamaya başlayabilir diye düşünüyorum. Çocukların uzun süre çalıştırıldığını gördüğümüzde ya da çocuklar böyle bir şikayette bulunduğu işverenlere uyarıda bulunuyoruz. Böyle yapmaması gerektiğini, fazla çalıştıramayacağını söylüyoruz ama çoğunlukla sonuç, çocuğun işten çıkartılması oluyor. Artık MESEM'lere yönlendirme o kadar fazla ki, işverenler öğrencisiz kalmıyor. İşten çıkarıldığının yerine hemen bir başkasını bulabiliyor. Var olan yasal düzenlemeler olması gerektiği gibi uygulanmıyor maalesef. Her okulun aynı hassasiyeti göstermemesi de temel bir sorun. Örneğin işverenler diyor ki, siz öğrencilerin

çalışma süresine müdahale ediyorsunuz ama başka okullar etmiyor. Şimdi burada okullar arasında bir koordinasyon yok. Bu koordinasyonu aslında sağlaması gereken Milli Eğitim Bakanlığı. Okullar arasında bir koordinasyon sağlanmalı ve bu kurallar katı bir şekilde uygulanmalı.

EEÖ-2: Çocukların uzun süre çalıştırılmasına itiraz ettiğimizde, işverenler hep diğer okulları örnek gösterip, onlar karışmıyor siz neden karışıyorsunuz diye karşılık veriyor ve bir gerilim oluyor aramızda. İşin kötü yanı, çocuklar işten atıldığında bir süre sonra yeni işletme bulamayınca devamsızlıktan kalma ihtimali oluyor. Çocukların hiç değilse var olan yasal düzenlemelere uygun çalıştırılması yurkardan yapılabilir. Milli Eğitim Bakanlığı ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü, öğrenciler yasalara uygun çalıştırılacak derse kimse buna aykırı davranamaz.

MATÖ: Mesleki gelişim yanında çocukların sosyal ve kültürel gelişimi de önemlidir. Okulda çocuklar sosyalleşiyor, kuralları öğreniyor, hayata karşı bir tavır ve tutum geliştiriyor. MESEM'lere giden çocuklar ise mesleki ve sosyo-kültürel gelişimleri açısından işyerlerinde usta öğreticilerle muhatap oluyorlar yalnızca. Usta öğreticilerin yetişmiş, kalifiye, pedagoji bilen öğretmenle aynı şekilde çocuk yetiştirmesi beklenemez. MESEM'e giden çocukları mesleki eğitim alan öğrenci ya da stajyer olarak nitelendiremeyiz, filli işçilik yapıyorlar. Yaşları itibarıyla bu açıdan çok küçük yaşta, bunu kabul edilemez buluyorum. Yasal çalışma sürelerine de uyulmuyor. İşyerlerinin çoğunda sağlık ve güvenlik koşullarının yetersiz olduğunu rahatlıkla söylebilirim. Biz işyerlerine denetime gidiyoruz ama örneğin bir işyerinde bir saatlik bir denetimle orada nelerin döndüğünü tespit edip bunun önüne geçmemiz mümkün değil. Kaldı ki, ülke genelinde her yerde olağan denetimlerin de düzenli yapılamadığı bir gerçek. Örneğin kimi yerlerde büyük bir yoğunluk var ve bazı öğretmen arka-

daşların iki günde toplam kırk işletmeyi denetlemesi bekleniyor ama bu mümkün değil.

İÖ: MESEM'ler çocukları eğitim ortamından uzaklaştırıp fiili işçi haline getiriyor. Üstelik var olan yasal düzenlemelere uyulmuyor ve bu da doğru düzgün denetlenmiyor. Ben MESEM uygulamasının tamamen sakat olduğunu düşünüyorum. 13-14 yaşlarındaki çocukların fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak bu şekilde çalıştırılmasını uygun bulmuyorum. Çocuklar ağır şartlarda çalışmaya zorlanıyor, bu durumun çocuklarda hayata dair bir yılgınlığa yol açacağı kanısındayım.

MESEM'lerin meslek liseleri bünyesine alınarak yaygınlaştırılması hakkında ne düşünüyorsunuz?

EEÖ-1: MESEM'lerle ilgili benim şöyle farklı bir gözlemim var. Son dönemlerde çok yaşıyorum. Ben MESEM'e geçeceğim diyen çocukların sayısı arttı. Çocuklar sınavlarda zorlandıkları zaman MESEM'i bir kaçış yolu olarak görüyorlar. Hemen oraya kaçmaya çalışıyorlar. Aslında bu da şunu gösteriyor akademik anlamda meslek lisesine düşük seviyedeki öğrenciler geliyor ve MESEM'e ise daha düşükleri. Böyle bir silsile var gibi. MESEM'lerin meslek liseleri bünyesine alınması meslek lisesi öğrencilerinin dersleri boşlamasına yol açtı. Normalde belki ilk sınavda başarısız olanlar daha çok çalışmayı deneyecek, belki derslere daha çok özen gösterecek belki sınavlarını geçecek ama niye diyor kendimi sıkayım geçeyim MESEM'e, bir de tabi oradan gelecek biraz da para var, o da meslek lisesinden kaçışı arttırıyor. Bazı öğretmenler veya idareciler tarafından yönlendirmeler de olabiliyor. İşte bu çocuk biraz sorun yaratıyor okulda, biraz yaramaz, MESEM'e gitsin diye yaklaşımlar da olabiliyor. Bu da meslek liselerinden MESEM'lere kaçışı arttırdı.

EEÖ-2: Kendini başarısız hissedenler MESEM'e geçmeye çalışıyorlar. Başarısız olan öğrencilerin neden başarısız olduğunu belirle-

meye yönelik bir politika yok. MESEM'lerdeki öğrencilere ödenen para da etkili oluyor meslek lisesi öğrencilerinin geçişinde. Bir miktar da olsa para kazanacağım diye düşünüyorlar. Çok bir para değil ama yine de oraya geçmek için itici bir sebep. Hedefleri doğrultusunda zaten meslek lisesine gelen öğrenci ben görmedim. Düz liseye girmeye çalışmış, oraya girememiş olanlar geliyor. Örneğin elektronikçi olmak istiyorum diyen şu ana kadar yalnızca birkaç öğrenciyle karşılaştım. Dolayısıyla burayı hedefleyerek gelmedikleri için rahatlıkla MESEM'e geçebiliyorlar. MESEM'ler meslek liselerinin bünyesine alınarak meslek liselerinden işgücü piyasasına bir kapı açılmış oldu aslında.

MATÖ: MESEM'lerin meslek liseleri bünyesine alınmasıyla buralara giden çocuklara diploma verilmeye başlandı, eskiden çıraklık, kalfalık ve usta öğreticilik belgesi verilirdi.

İÖ: MESEM'lerin meslek liselerinin bünyesine alınmasıyla meslek liselerinden MESEM'lere geçişler olmaya başladı. Geçiş yapan öğrencilerle bunun nedenini sorduğumda ya derslerim kötü o yüzden geçtim ya da ailemin maddi durumu iyi değil, MESEM'de verilen ücreti almak için geçtim cevabını alıyorum.

Öğrenci profili hakkındaki gözlemleriniz nelerdir? Sosyo-ekonomik koşullar itibarıyla benzer bir profile mi sahipler, yoksa farklı kesimlerden öğrenciler var mı? Bu bakımdan geçmiş yıllara kıyasla durumda bir değişiklik var mı?

EEÖ-1: Toplumun her kesiminden öğrenci yok. Genelde sosyo-ekonomik olarak düşük seviyedeki öğrenciler meslek liselerine geliyor zaten. MESEM'lerdeki öğrenci profili de aynı.

EEÖ-2: Yoksul ailelerin çocukları geliyor buraya, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olmayan ailelerin çocuklarının gelmesi çok istisnai bir durum. Örneğin, ben bunca yıldır bir tane doktor çocuğu gördüm, o da özel eğitime ihtiyacı olan bir çocuktu.

MATÖ: Daha çok yoksul ailelerin çocuklarının MESEM'i tercih ettiğini görüyoruz, bu da açıkça maddiyat kaygısından kaynaklı, ödenen ücret az olmasına rağmen yine de bu çocukların aileleri için teşvik edici bir miktar.

İÖ: İşçisin sen işçi kal sözü geçerli. Yoksul işçi ailelerin çocukları buraya geliyor, dolayısıyla sınıfsal olarak bir yeniden üretim sözü konusu. Mesleki eğitim süreçlerinde çocuklara ödenen paralar önemli bir etken.

Meslek liselerinde yapılan ve zaman zaman medyada övünç kaynağı olarak haberleştirilen üretim (özellikle Covid-19 sürecinde meslek liselerinde yapılan maske üretimi çok gündeme gelmişti) ve bu üretim sürecindeki çalışma koşulları hakkında neler söylersiniz? Bu üretimden öğretmen ve öğrencilere bir pay veriliyor mu? Öyle ise, buna dair yaklaşımınız nedir?

EEÖ-2: Bu, müfredatın dışında bir uygulama, mekan olarak okullar kullanılıyor ama zaman olarak ders saatlerinin dışında yapılan bir üretim. Ben geçmişte yaptım onu, döner sermayeden faydalandım ama şuanki sistemde bunu yapmak istemiyorum çünkü döner sermaye için çocuklar çalışıyor. Onlardan sorumlu bir öğretmen çalışıyor. Okuldaki sorumlu müdür, müdür yardımcısı, şube müdürü hiç olayla ilgisi yok, çalışmayla ilgisi yok ama en çok parayı onlar kazanıyor. O yüzden ben kendi adıma emeği veren tarafın daha çok alması gerektiği düşünüyorum. Örneğin, diyelim ki, asıl işi yapan öğrenci iki bin ve öğretmen dört bin kazanırken, hiç iş yapmayan müdür yardımcısı sekiz bin alıyor, müdür on bin alıyor ve şube müdürü de yirmi bin alıyor. Uygulamanın kendisine karşı değilim ama bu şekilde yapılmasına karşıyım, kendi adıma böyle bir şeyin parçası olmanın bir anlamı olmadığını düşünüyorum. Konuştuğum çoğu meslektaşım da benimle aynı fikirde.

MATÖ: Okullarda bu şekilde üretim yapılması hem çocukları hem de öğretmenleri zorlayıcı bir yük oluşturuyor. Mevcut uygulama, öğrencilerin edindiği bilgi ve beceriyi pratiğe aktarmasını sağlamak amaçlı olmayıp, onları ucuza çalıştırıp daha fazla kar etmek amaçlı. Çünkü aksi takdirde bu üretim dışarıda kayıtlı işçi çalıştırılarak yapılmak durumunda, öğrencilere ve öğretmenlere bir miktar ödeme yapılıyor ama bu çok düşük bir miktar.

Son olarak eklemek istedikleriniz varmı?

EEÖ-1: Bence MESEM uygulamasından vakit kaybetmeksizin vazgeçilmeli. Onun yerine orada harcanan kaynak mesleki ve teknik eğitime aktararak mesleki ve teknik okullar güçlendirilmeli. Çok daha iyi nitelikli eleman yetiştirileceğini düşünüyorum. MESEM'lerde nitelikli eleman yetiştirilmiyor, bu yoldan çocuklar ucuza çalıştırılıyor ve bu yetişkin ishtidamını da olumsuz etkiliyor.

EEÖ-2: Ben de çözümün MESEM'lerde değil eksiklikleri giderilecek meslek liselerinde olduğunu düşünüyorum. Bu durum verimliliğe de olumlu yansımaktır. MESEM'ler kapsamında para vermeden çalıştırıldan çok daha az ama yetişmiş elemanı sosyal haklarını vererek çalıştırmanın daha mantıklı olacağını düşünüyorum.

MATÖ: MESEM'lerdeki uygulama kağıt üzerinde düzenlendiği gibi yürütülmüyor, bunu sahada açıkça görüyoruz, hiç değilse var olan yasalara uygun hale getirilmesi sağlanmalı.

İÖ: Çocuklarımızın nitelikli eğitim alma hakkı var. Eğitim alırken de beslenme sorunu çözülmeli ve okullarda hijyen koşulları sağlanmalı. Maalesef bugün bu temel sorunlar var. Nitelikli işgücü yetiştirme sorunu bağlamında ise MESEM'ler bir çözüm olamaz, bu işlevi ancak var olan sorunları giderilerek meslek liseleri görebilir.

20 Kasım 2024 10:48

15 yaşındaki inşaat işçisi çocuk, iskeleden düşüp yaşamını yitirdi

Afyonkarahisar'da inşaatın dış cephesindeki iskelelerin yıkılması sonucu 5'inci kattan düşen 15 yaşındaki inşaat işçisi İlhan Yolcu yaşamını yitirdi.

evrensel

Fotoğraf: DHA

Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesinde inşaatın dış cephesindeki iskelelerin yıkılması sonucu 5'inci kattan düşen 15 yaşındaki inşaat işçisi İlhan Yolcu hayatını kaybetti, amcasının oğlu Barhan Yolcu (16) ağır yaralandı.
DHA'nın haberine göre iş cinayeti, saat 09.00 sıralarında Emirdağ ilçesi Çiğ Mahallesi'nde meydana geldi.

18 Kasım 2024 04:56

Son Güncellenme Tarihi: 18 Kasım 2024 07:09

Patronların "hayrı": Çocuk işçi sömürsüne kat çıktılar

Antep'te patronlar, kurdukları yardım vakfıyla çocuk işçiliğine yatırım yaptı. Kentte MESEM binasına kat çıkan 'hayırsever' patronların hedefinde 4 bini aşkın çocuk (öğrenci) işçi var.

GÜNCELLENDİ

evrensel

Fotoğraf: DHA

Vural NASUHEYOĞLU
İstanbul

Antep'te patronların kurduğu yardım vakfı, çocukların eğitimine, geleceğine değil, çocuk işçiliğine yatırım yapıyor. Çocuk (öğrenci) sömürsü merkezli haline gelen mesleki eğitim merkezi (MESEM)

04 Kasım 2024 04:14

2025'te çocukların korunması için çocuk başına günlük 5 TL ayrılacak

Şirin Elmas Hanlıç'nin (6) öldürülmesiyle çocukların korunması yeniden gündeme geldi. 2025'te çocukların korunması ve gelişiminin sağlanması için ayrılan bütçe çocuk başına günlük 5 TL 12 kurus.

Fotoğraf: DHA

Nisa Sudo DEMİREL
İstanbul

İstanbul'un Şişli ilçesinde 31 Ekim'den beri kayıp olan 6 yaşındaki kız çocuğu Şirin Elmas Hanlıç'nin

03 Kasım 2024 15:49

10 yaşında işçilik 81 ile yayılacak

Milli Eğitim Bakanlığı, çocuk işçiliğini resmi olarak 10 yaşa indirecek zanaat atölyeleri programını 81 ilde hayata geçireceğini duyurdu.

evrensel

11 Ekim 2024 04:41

Eğitimden uzak, sermayenin insafında

Türkiye'de kız çocukları, Dünya Kız Çocukları Günü'nde yoksulluk, gelecek ve güvenlik kaygısıyla karşı karşıya. Kayıp çocuklar sorunu sürüyor, eğitimi koparılan kız çocukları sermayeye sunuluyor.

28 Kasım 2024 12:04

Milli Eğitim Müdürlüğü sipariş verdi öğrenciler çalıştırıldı: Okul 5 milyon lira ciro açıkladı!

Van'ın İpekyolu ilçesinde Milli Eğitim Müdürlüğü sipariş verdi, meslek lisesi öğrencileri asgari ücret ve altına çalıştırıldı. "Fabrika gibi" çalışan okul yılda 5 milyon lira ciro açıkladı.

20 Aralık 2024 11:34

Araştırma: Bölgede en çok intiharların yaşandığı yaş grubu 15-19 yaş

Sosyo Politik Saha Araştırma Merkezinin "İntihar Verileri Çalışma Raporu"na göre, bölgede en çok intihar oranı Siirt, Şırnak, Hakkâri Mardin'de arttı. En çok intihar vakası 15-19 yaş grubunda görüldü.

21 Aralık 2024 05:05

Yetersiz beslenme çocukları bodur bırakıyor

Yeni asgari ücretin belirlenmesi beklenirken artan yoksulluk nedeniyle yetersiz beslendiği için bodur çocuk sayısı katlanıyor. Hekimler, asgari ücretin bir halk sağlığı sorunu olduğunu belirtiyor.

28 Aralık 2024 05:15

MESEM'linin bir yılı: Hayatımızı yok ettiler

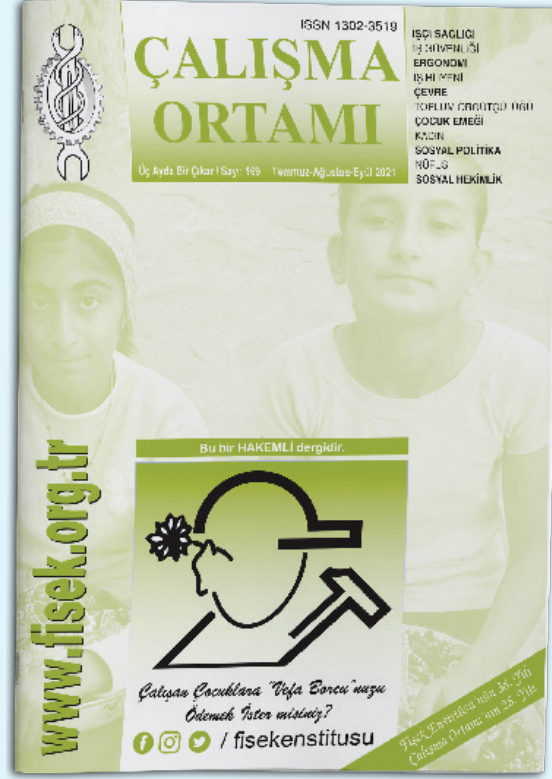
OSTİM'den bir MESEM'li yılın nasıl geçtiğini anlattı: "Depresyona girdim. Başka maddeler kullanmaya başladım. Kısacası MESEM gençleri çıkmaza koyuyor."

Çalışma Ortamı Dergisi Mart 1992'de başladığı yolculuğunda 41 yılı geride bıraktı. Bu süreçte okurlarımız dergimizin hem basılı hem de elektronik kopyasına erişebildiler. Pandemi süreciyle birlikte ise dergimizi basılı olarak yayımlamaya ara vermiştik. Başlangıçta salgının yarattığı olağanüstü koşullarda geçici bir çözüm olarak düşündüğümüz bu durumu, içinde bulunduğumuz koşullar nedeniyle sürekli kılmak durumunda kaldık. **Çalışma Ortamı Dergisi** bundan sonra sadece elektronik olarak yayımlanacak. Ancak dergimizi internet ortamında okuma olanağı olmayan okurlarımız bizimle iletişime geçerse, kendilerine basılı kopya iletmeyi sürdüreceğiz.

Başlangıcından beri salt akademik kaygılarla yayın yapmayı benimsememiş; aynı zamanda bir eylem kılavuzu ortaya koymayı, toplum örgütleri için bir bilgi-birikim ve başvuru kaynağı olmayı yeğleyen **Çalışma Ortamı Dergisi**'ni önümüzdeki dönemde de aynı anlayışla sürdürmek istiyoruz. Bunu yapabilmemiz için katkılarınıza ihtiyacımız var. Düşünce ve yazı üretiminin, 'seçkin

iş'i olmadığını hatırlatarak, düşünce ve yazılarınızla bize katkıda bulunmanızı bekliyoruz.

Yazılarınızı dergimiz yazım kurallarına uygun olarak

calismaortami@fisek.org.tr

adresine iletebilirsiniz.

Çalışma Ortamı Dergisi'nin GENÇ KALEMLER KÖŞESİ'nde önümüzdeki sayılarda da genç kalemlerin yazılarına yer ayırmaya devam edeceğiz.

Yazılarınızı

bilgi@fisek.org.tr

adresine bekliyoruz.

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Tehlikeyi Tanıyalım

İşyerinin Onarım, Tadilat ve Tamirâtı
(Renovasyon İşleri)Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

Durum: Yaklaşık 20 yıl önce kullanılmaya başlanan işyerinde geniş çaplı onarım, tadilat ve tamirat (renovasyon) çalışmaları yapılmaktadır. Banyo ve tuvalet duvarlarında ve zeminde bulunan fayanslar, duvar ve zemindeki beton ve fayans yapııştırıcılar darbeli matkaplarla delinmekte, kırılmakta ve parçalanmaktadır.

Darbeli matkapla (hilti ile) yapılan çalışmalar sırasında işçilerin karşılaşılabileceği tehlikeleri tanımlayabilir misiniz?

Neler Olabilir?

- İşçiler:
 - Fazla kuvvet sarf etmek.
 - Tekrarlayıcı ve süreğen hareketler gerçekleştirmek.
 - Kötü pozisyonda iş yapmak, duruş bozuklukları.
 - Kollar baş üzerinde çalışmaya zorlanmak.
 - Ağır yükleri itmek ve kaldırmak.
 - Beli eğilmeye zorlamak.
 - Ters yöne güç uygulamak.
- Gibi nedenlerle “mesleki kas iskelet sistemi bozuklukları” ile karşı karşıya kalabilirler.
- Darbeli matkabı kullananlar ve aynı sahada çalışan diğerleri gürültüye maruziyet sınır değerinin [8 saat=87 dB(A)] çok üzerinde gürültüye maruz kaldıklarından sürekli işitme kaybına uğrayabilirler.
- Uzun süren çalışmalarda yüksek titreşim, parmaklar, eller veya bileklerdeki sinir sisteminde veya kan damarlarında rahatsızlıklara neden olabilir.
- Aşırı miktarda ortama yayılan fibrojenik, alerjik, inert vb. tozlar, solunum sistemine ve cilde zarar verebilir.
- Göze kaçabilecek toz ve partiküller ciddi göz rahatsızlıkları oluşturabilir.
- Kırılan fayans parçaları el, parmak ve kollarındaki açık cildi kesebilir.
- Duvarda ve zeminde kırma, delik açma (vb.) sırasında açığa çıkan tozların solunması sonucu, solunum yolları rahatsızlıkları olabilir.
- Darbeli matkap ayak ve bacağa çarpması sonucu, kırık ve yaralanmalara neden olabilir.
- Elektrikli matkap kabloları takılıp düşmeye, kordon ve uzatma kablosunun arızalı olması durumunda

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

elektrik çarpmasına/şokuna maruz (sunuk) kalabilirler.

- Çalışma alanının karanlık olması (temiz ve aydınlık olmaması) ciddi yaralanmalara neden olabilir.
- Elektrik bağlantısı kesilmemiş (gizli) elektrik hattına temas edebilir. Çalışma sırasında izolasyonlu tutamaklardan tutulmamış ise elektrik çarparabilir.
- Bağlantısı kesilmemiş (basınçlı) sıcak ve/veya soğuk su hattı patlatılabilir. Bu durumda basınçlı su göz ve cilt yaralanmalarına neden olabilir.

> Yanıtı 22. sayfada

İÇİNDEKİLER

- **SOSYAL POLİTİKA**
 - Korku Tüneli’nde Çevre, Su ve Orman 2
- **A. Gürhan FİŞEK**
- **ÇOCUK İŞÇİLİĞİ**
 - Hukuk Labirentinde Çıraklar 5
- **Esen Erolus**
- **SOSYAL POLİTİKA**
 - Online Amele Meydanları, Kullan-At Emek Rejimi ve Sınırsız Emek Havuzları 12
- **Taner AKPINAR**
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
 - İş(çi) Sağlığı ve İş Güvenliği (Hizmeti) Kimin Görevi? 16
- **Mustafa TAŞYÜREK**
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
 - ‘Maarif Modeli’nin Okullara Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme 33
- **Nejla KURUL**
- **SÖYLEŞİ**
 - “Mesleki Eğitimin İçin Boşaltılıp Öğretmenler Tepeden Belirlenen İçeriğin Uygulayıcısına İndirgendi”41
- **BASINDAN SEÇMELER**
 - Çocuk İşçi Haberleri.....47
- **DUYURU VE ÇAĞRI**50
- **BULMACA**
 - İşyerinin Onarım, Tadilat ve Tamiratu (Renovasyon İşleri)51
- **Mustafa TAŞYÜREK**

FİŞEK ENSTİTÜSÜ

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

<http://www.isguvenligi.net>

- **Sahibi:** Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Adına Oya FİŞEK

- **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:** Oya FİŞEK

• **Yönetim Yeri:** Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4 Kızılay 06650 ANKARA (e-posta: bilgi@fisek.org.tr)
Tel: 0312 419 78 11 • Faks: 0312 425 28 01 - 395 22 71
• Web sayfası: www.fisek.org.tr

- Çalışma Ortamı Dergisi’nde yayınlanan yazılar, resimler kaynak gösterilerek kullanılabilir.

• Bu dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

• Çocuk Dostu’muz olanlara dergi ve kitaplarımız düzenli olarak gönderilmektedir. Sizleri de **Çocuk Dostu’muz** olarak görmek isteriz.

- Çalışma Ortamı Dergisi üç ayda bir yayınlanır. (YAYGIN SÜRELİ YAYIN)

• ISSN 1302-3519

- Sayı: 177 / Ekim - Kasım - Aralık 2024

• ÜCRETSİZDİR

Yapım: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4 Kızılay / ANKARA

Baskı Tarihi : Aralık 2024 / Aralık 2024